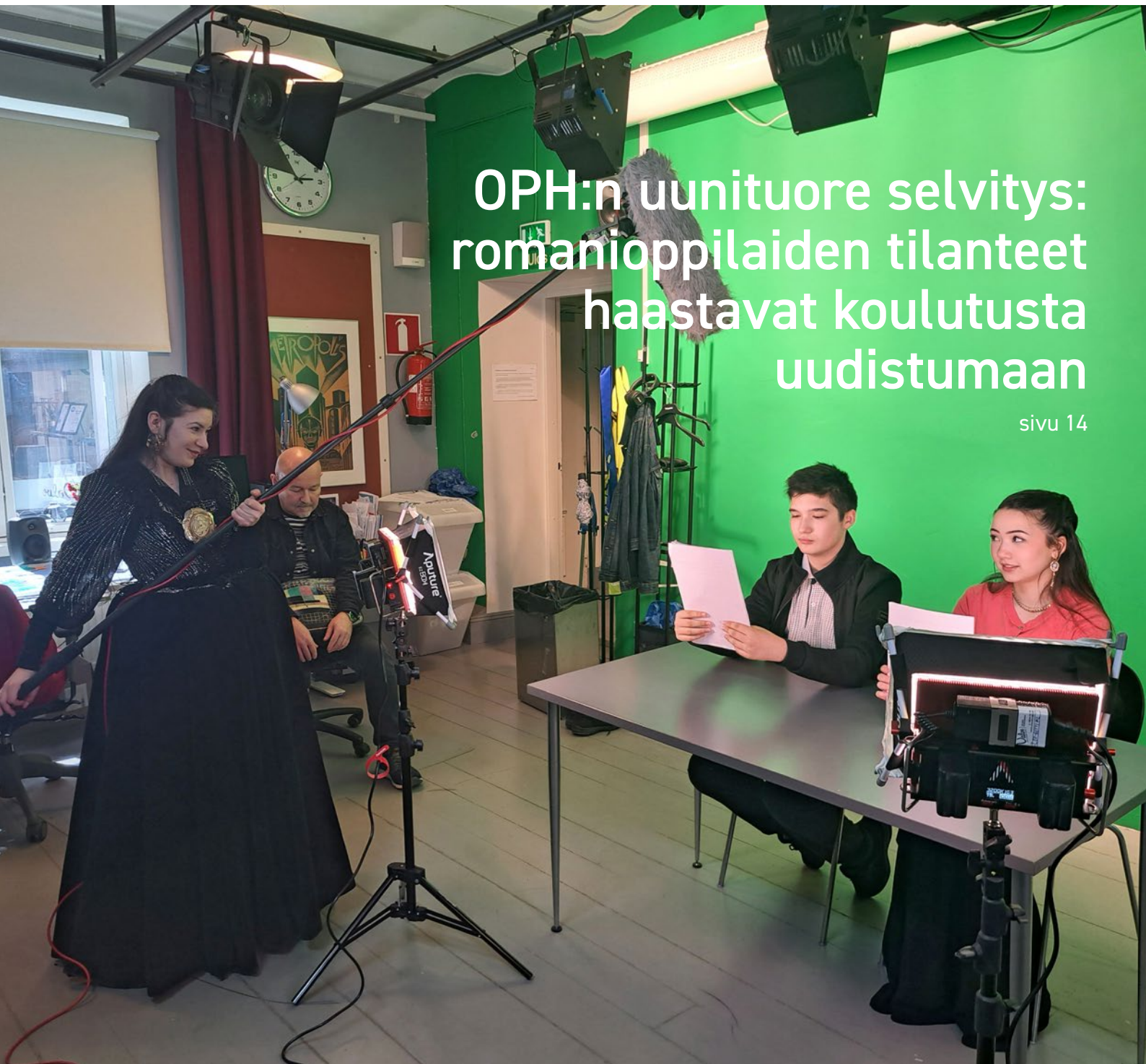

LATŠO DIIVES

Opetushallituksen tiedotuslehti romanasioista

1 • 2025

OPH:n uunituore selvitys: romanioppilaiden tilanteet haastavat koulutusta uudistumaan

sivu 14

Uudet videot
innostavat
oppimaan – hymyä
ja iloa romanikielen
opetuksessa

sivu 6

Kohtaamis-
kahvilasta
yhteisön
sydämeksi

sivu 10

Romanitutki-
mukselle oma
eettinen ohjeistus
– valmistuu 2026

sivu 19

Vohvelien
voimainen
– arjen tarina
kantaa kulttuuria
eteenpäin

sivu 25

Johdanto

Pääkirjoitus: Romanikielen tulevaisuus ratkaistaan arjessa **3**

Romanikielen elvytys **4**

Romanikieli - teeman ytimessä

Uudet opetusvideot romanikielen oppimiseen **6**

Romanikieli rakentaa siltoja sukupolvien välillä **8**

Kohtaamiskahvilasta yhteisön sydämeksi **10**

Kohti moniäänisyyttä ja kaikkien kulttuuriperintöä **12**

Koulutus ja politiikka

OPH:n selvitys: romanioppilaiden tilanne **14**

Selvityksestä käytäntöön **17**

Opetusministerin tapaaminen **18**

Romanitutkimukselle oma eettinen ohjeistus **19**

Romanipolitiikan vuosi **20**

Ihmisten tarinoita

Vohvelien voimanainen **25**

Amari kultura **28**

Naisten kulma **30**

Älä ole Zombi **32**

Muistot ja kulttuuri

Muistokirjoitus - Maija Tenojoki **34**

Muistokirjoitus - Kyösti Roth **35**

Lasten nurkka - opitaan romanikieltä **36**

ECRI: Romanilasten koulutus etenee **37**

Ajankohtaista

Mertsi Ärling OPH:hon **38**

Priima Butti! - silta työelämään **38**

Romako-hanke avaa ovia korkeakoulutukseen **39**

Suomen romanien korkeakoulutuksen edistävät ja estävät tekijät - tekeillä oleva YAMK-tutkimus tukee Romako II:n työtä **40**

Romano-hanke tukee romaninuoria Pohjois-Pohjanmaalla **41**

VARJOT JA VALOT - lyhytelokuva näyttää, miltä kasvu kahden maailman välissä tuntuu **42**

Kolumni

Peiliin katsomisen aika **43**

Toimitus

Julkaisija:

Opetushallitus

Päätoimittaja:

Mertsi Ärling, merts.arl@oph.fi, 029 533 1112

Toimittajat:

Irja Seilola, irja.seilola@oph.fi | Mertsi Ärling, merts.arl@oph.fi

Tilaukset ja osoitteenmuutokset:

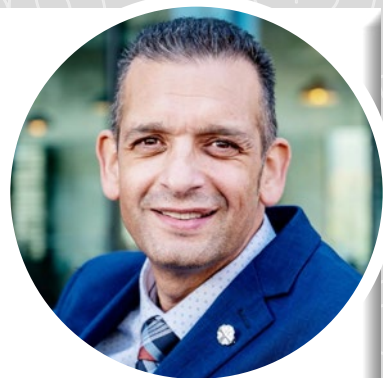
Mertsi Ärling, merts.arl@oph.fi, 029 533 1112
Osoitteenmuutoksen yhteydessä tulee mainita myös entinen osoite.

Taitto:

PunaMusta Oy, Sisältö- ja suunnittelupalvelut

Painopaikka:

PunaMusta Oy

Romanikielen tulevaisuus ratkaistaan arjessa

Kieli, kuten romanikieli, ei ole pelkkä väline, jolla vaihdetaan sanoja. Se on identiteetin juuri, yhteisön sydän ja kulttuurinen muisti. Kun kieli katoaa, katoaa samalla tapa nähdä maailma, kertoa tarinoita ja rakastaa omalla äänellä. Ilman sitä olemme vaarassa menettää yhteyden itseemme ja toisiimme. Siksi kysymys romanikielen tulevaisuudesta ei ole vain kielipoliittinen yksityiskohta. Se on kysymys yhdenvertaisuudesta, ihmisoikeuksista ja kulttuurisesta selviytymisestä.

Suomessa käytetty romanikielen kaalo-murre on uhanalainen. Sen puhujia on vähän, ja arjen käyttö hiipuu. Mutta tämä ei ole väistämätön kohtalo. Historia tuntee esimerkkejä, joissa vähemmistökieli on noussut takaisin eläväksi. Saamen kielen elvytysohjelmat ja alkuperäiskansojen kielihankkeet Kanadassa näyttävät, että muutos on mahdollinen, kun yhteisö ja yhteiskunta sitoutuvat siihen tosissaan.

Keskustelussa kuuluu kuitenkin myös väheksyvä ääni: miksi juuri tähän panostetaan, kun muissakin oppimisen tukimuodoissa on puutteita? Tämä ajattelutapa on kuin peili, joka vääristää kuvan. Yhden epäoikeudenmukaisuuden olemassaolo ei voi olla syy hylätä toista. Kieltä ei voi rinnastaa vain yhteen oppimisen tukimuotoon, sillä sen mukana kulkee kokonainen kulttuuri ja kansan ääni.

Romanikielen parissa tehdään tutkimusta, opetusta ja kulttuurihankkeita, jotka ovat tärkeitä. Mutta jos romanit itse jäävät päätöksenteon ulkopuolelle, herää kipeä kysymys: käytetäänkö kieltä enemmän tutkimuksen ja projektien välineenä kuin yhteisön omana elämänvoimana? Ulkopuolista osaamista tarvitaan, mutta sen rinnalla romanien on oltava eturivissä päättämässä kielensä suunnasta.

On uskallettava sanoa se ääneen: romanikielen kohtalo ei ratkea raporteissa eikä kokouksissa, vaan siinä, uskallammeko puhua kieltä kodeissamme, yhteisön arjessa ja annammeko sille tilaa kouluissa, virastoissa ja digitaalisessa maailmassa. Konkreettiset teot syntyvät pienestä: perhe, joka ottaa ruokapöytänsä yhden romanikielisen sanan päivässä, koulu, jossa opettaja tervehtii luokkaa romanikielellä jokaisen opitunnin alussa, nuori, joka saa puhelimeensa "päivän sanan" videona ja oppii käyttämään sitä somessa. Näistä arjen rituaaleista kasvaa kielen uusi hengitys.

Romanikielen säilyminen ei ole vain romanien asia. Se on osa Suomen yhteistä muistia, moninaisuutta ja moraalista vastuuta. Jos kaalo hiljenee, hiljenee myös yksi suomalaisuuden ääni – ja sen jälkeen hiljaisuus on peruuttamaton. Siksi meidän on valittava toisin: tehtävä yhteistyötä, jossa romanit, tutkijat, opettajat ja viranomaiset kulkevat rinnakkain. Tarvitaan resursseja, luovia ratkaisuja ja ennen kaikkea uskoa siihen, että kieli voi vielä kantaa. Tämä ei ole yksittäinen projekti, vaan kulttuuripoliittinen valinta, joka kertoo minkälaisena kansana haluamme nähdä itsemme.

Kielen elvytys on meidän yhteinen vastuu. Tehtävämme on varmistaa, ettei romanikieli jää historian kaikuun, vaan että se kuuluu myös tulevaisuudessa – lasten nauruissa, perheiden arjessa ja yhteisön yhteisessä äänessä. Se, että romanikieli elää vielä viiden tai kymmenen vuoden päästä, on lopulta päätös, joka tehdään nyt. Ja se päätös koskettaa meitä kaikkia. ✱

Mertsu MEDI Ärling
päätoimittaja, *Latšo Diives*

TEKSTI Jorma Kauppinen, kouluneuvos, Opetushallitus, Romanian koulutusta tukevan ohjausryhmän puheenjohtaja

KUVA Jorma Kauppinen albumi

Romanikielen elvytys on yhteinen asia

Suomen romanikieli on uhanalainen kieli, ja siksi sitä on elvytettävä. On kulttuurisesti tärkeää, että romanien oma kieli säilyy puhuttuna ja kirjoitettuna kielenä sekä että sitä kehitetään myös tulevaisuudessa. Keskeinen kysymys on: kenen vastuulla elvytystyö on?

Opetushallituksen työryhmä julkaisi vuonna 2022 romanikielen elvytysohjelman toimenpide-esityksineen. Nämä 11 laajempaa toimenpide-esitystä si-

sälvätävät laajan kirjon erilaisia asioita romanikielen opettajien koulutuksesta romanikielen oppimateriaalin kehittämiseen, romanikielisen kulttuurin tuottamiseen sekä romanikielen etäyhteyksiä hyödyntävään opetuksen pilttihankkeeseen. Tärkeänä tavoitteena on, että elvytyksen myötä romanikieli saavuttaisi tasa-arvoisen aseman kirjoitettuna ja puhuttuna kielenä muiden kielten joukossa.

Elvytysohjelma tarkastelee roma-

nikielen asemaa ja elinvoimaisuutta laajemmin koko yhteiskunnan näkökulmasta, ei siis pelkästään koulutuksen osalta. Siten sillä on monia yhteisiä teemoja Suomen romanipoliittisen ohjelman (Rompo3 2023–2030) kanssa, ja niiden toteuttamiseksi tehdään yhteistyötä.

Elvytysohjelman koordinoijana toimii Opetushallituksen asettama romanien koulutusta tukeva ohjausryhmä, joka käsittelee toimenpiteitä kokouk-

sisään 3–4 kertaa vuodessa. Valitettavasti elvytysohjelman toteuttamiseksi ei ole erillistä rahoitusta, mutta onneksi Suomen Kulttuurirahasto on myöntänyt rahoitusta osan toimenpiteiden toteuttamiseen. Vaikuttavampi ja pitkäkestoisempi romanikielen elvytystyö tarvitsee ja ansaitsee myös riittävät resurssit tuleville vuosille, jotta sitä voidaan toteuttaa.

Meillä on siis selkeä ohjelma toimenpiteineen, ja niiden toteuttaminen on aloitettu. Mukana on valtionhallinnon toimijoita, keskeisiä romanijärjestöjä sekä aktiivisia yksittäisiä ihmisiä. Miten saisimme puhallettua uutta tuulta tähän tärkeään elvyttämistyöhön?

Mielestäni keskeistä on, että romaniyhteisö kokee tämän työn tällä hetkellä keskeisimmäksi omaksi tehtäväkseen. Mukaan tarvitaan eri-ikäiset ihmiset sekä kaikki eri järjestöt hyväl-

lä yhteistyöllä. Kielen elvyttäminen on herkkää toimintaa, jossa on otettava huomioon monia kulttuurisia asioita sekä ennakkoluuloja, jopa pelkoja, mutta jos yhteiseen tavoitteeseen halutaan edetä, on löydettävä rohkeutta toimia. Romanikieltä osaavat henkilöt ovat keskeisiä toimijoita ja asiantuntijoita, joita työhön tarvitaan mukaan. Kielen oppimista haluavia tulee tukea ja tarjota erilaisia tapoja, joilla kielitaitoa voi parantaa. Tärkeää on hyödyntää jo olemassa olevia materiaaleja kielenoppimisessa, mutta kaikkein tärkeintä on ihmisten yhdessä tekemä työ.

Romaniyhteisön lisäksi tarvitaan suomalaisen yhteiskunnan laajempaa tukea romanikielen elvytystyöhön. Tarvitsemme rakentavaa keskustelua romanikielen asemasta ja sen kehittämistä, romanien koulutuksen tukemisesta sekä romanikielen ja kulttuurin

näkyvämmäksi tekemisestä yhteiskunnassa. Näin työ laajenee poliittiseksi, koulutuspoliittiseksi ja kulttuuripoliittiseksi keskusteluksi, ja siihen tarvitaan mukaan valtakunnantason ja paikallisia poliitikkoja, koulutuksen, kulttuurin ja median edustajia – siis ihan meitä kaikkia. Tarvitaan vuoropuhelua, yhteistä näkemystä ja halua etsiä erilaisia ratkaisuja, jotka tukevat romanikielen elvyttämistä.

Tehtävää siis riittää. Johtopäätökseni pohdinnassa siitä, kenelle kuuluu vastuu elvytystyöstä, on selvä: se on meidän kaikkien yhteisellä vastuulla, ja vain yhteistyöllä voimme saavuttaa tuloksia. ❖

Mo džiivel romani tšimbi!

Eläköön romanikieli!

Romanikieli elää – ota käyttöön OPH:n oppimateriaalit!

”Opetushallituksen tuottamat romanikielen oppimateriaalit on tehty opettajille ja oppijoille – perusopetuksen tunneille, kerhoihin ja kotiharjoitteluun. Materiaalit kehittävät sekä suullista että kirjallista ilmaisua, ja tehtävät voi tulostaa oppilaiden käyttöön. Helppoa, käytännöllistä ja laadukasta – yhdessä kielen puolesta.

Lisätietoja ja materiaalipankin löydät:

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/romanikieli>

Mitä saat?

- Monipuoliset harjoitukset puhumiseen, kuunteluun, lukemiseen ja kirjoittamiseen
- Selkeät opettajan ohjeet ja tulostettavat tehtävät
- Materiaalit, jotka sopivat eri tasoille ja ryhmille

Tilaa nyt ja vahvistetaan romanikieli näkyväksi joka päivä.

👉 oph.fi/verkkokauppa

TEKSTI Henry Lindgren

KUVA Henry Lindgren

Uudet opetusvideot innostavat romanikielen oppimiseen

Vuoden 2025 aikana Henry Lindgren sai mahdollisuuden luoda uusia romanikielen elvytysmateriaaleja Suomen Kulttuurirahaston tuella. Yhteistyö Oulun kaupungin ja Valveen kulttuurikeskuksen kanssa mahdollisti romanikielen opetusvideoiden ja animaatioiden toteuttamisen – luontevassa tekemisen hengessä.

Sarjaan kuuluu yhdeksän opetusvideota ja kolme animaatiota. Videoiden teemoina ovat arjen tilanteet, joissa kieltä voisi käyttää – kuten kaupassa, kotitöissä ja työpaikalla. Yhdessä jaksossa esitetään romanikieliset uutiset. Animaatioissa keskitytään yksinkertaisiin, helposti omaksuttaviin aiheisiin, kuten numerot, värit ja itseilmaisu lyhyiden musiikkipätkien kautta.

Tavoitteena on innostaa romaneja kaikenikäisiä käyttämään ja oppimaan omaa kieltään – arjen keskellä, luonnollisissa tilanteissa. Materiaali sopii niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin. Toivon, että romanikielen opettajat ottavat materiaalin aktiiviseen käyttöön – se tarjoaa tuoreen ja nykyaikaisen tavan opettaa ja oppia.

Romanikielen opetusvideoille on selkeä tarve. Lapset ja nuoret omak-

suvat helposti uutta kieltä videoiden kautta, ja siksi oli luontevaa lähteä toteuttamaan opetusmateriaalia, jossa kieltä kuullaan ja käytetään aidossa kontekstissa.

Henry Lindgren:

Minulle on sydämenasia, että Suomen romanikieli saadaan elvytettyä. Nyt on ainutlaatuinen mahdollisuus luoda materiaalia, joka vastaa tämän päivän tarpeisiin. Videoihin osallistui Oulun alueen lapsia ja nuoria, jotka olivat mukana sekä näyttelijöinä että luomisprosessin eri vaiheissa.

Monilla osallistuneilla oli jo jonkinlainen romanikielen taito, mutta silti tarvetta oli oppimiselle ja kertaamiselle. Yhteistyö nuorten kanssa oli inspiroivaa ja opettavaista – meille kaikille.

Nuorten kokemuksia

Diana Lindgren, 18 v:

Romanikieli on ollut minulle aina tärkeä. Olen ollut mukana romanikielen KURROS-kerhossa jo päiväkotiaikasta. Oli hienoa päästä tekemään videoita. Opin lisää romanikielen puhumista ja ymmärrän nyt paljon enemmän kuin ennen. Harjoittelimme monin eri tavoin. Nyt pystyn keskustelemaan vanhempien sukupolvien kanssa sujuvammin. On hauskaa puhua romanikieltä muiden nuorten kanssa – varsinkin kun muut eivät ymmärrä, mistä puhumme!

Alvar Lindgren, 15 v:

Harjoittelimme tosi paljon. Erityisesti jäi mieleen se, kun teimme itsellemme ääninauhoja ja kuuntelimme niitä vuorosanojen opetteluun. Henry kehotti meitä kokeilemaan eri murteita – Savon, Lapin ja Pohjanmaan – ja tekemään nauhoista hauskoja, jotta ne

jäisivät paremmin mieleen. Ja niin kävi!

Opetusvideoihin osallistuminen antoi minulle paljon lisää sanastoa ja rohkeutta käyttää kieltä. Harmillista on vain se, ettei ympärillä ole kovin montaa muuta, joiden kanssa kieltä voisi käyttää säännöllisesti.

Maria Lindgren, 11 v:

Oli tosi kivaa olla mukana romanikielen opetusvideoissa. Opin paljon ja sain nähdä, miten videoita tehdään. Olin mukana myös editoinnissa ja kameratyössä. Näyttelin uutisjaksossa, ja mieleeni jäi erityisesti lause: ”Näin tehdään – JAKKES TŠEERAAH!”

Yritän puhua romanikieltä aina kun mahdollista, etenkin niiden kanssa, jotka sitä osaavat.

”Kukaan ei voi viedä kieltäsi” – romanikieli herää eloon

Opetusvideoihin osallistuneilla lapsilla ja nuorilla on yhteinen viesti kaikille lukijoille: koskaan ei ole liian myöhäistä oppia uutta.

Romanikielen oppiminen ja käyttäminen on tärkeää, sillä kieli on kulttuurimme ydin. Kaikki muu meiltä voidaan viedä tai muuttua – mutta kieltä ei voi kukaan ottaa pois, kun sen osaat. ❖

QR-koodi opetusvideoiden ja animaatioiden nettisivulle

Romanikieli rakentaa siltoja sukupolvien välillä

Romanikieli sukujen siltana – Romanitšimb hlehtenge sar poor -hanke on tuonut romanit eri puolilta Suomea yhteen kielen äärelle. Romano Missio ry:n hallinnoima ja Suomen Kulttuurirahaston tukema hanke perustuu mestari-kisälli-toimintamalliin, jossa kokeneet puhujat välittävät kieltä uusille sukupolville. Tuloksena on syntynyt rohkeutta käyttää romanikieltä arjessa – ja sukupolvien siteet ovat vahvistuneet.

Mestareiden verkosto syntyy

Hanke käynnistyi syksyllä 2024 tavoitteena vahvistaa suullista romanikieltä ja luoda arkeen tiloja, joissa kieli elää luontevasti. Työhön etsittiin kymmenkunta mestaria: entisiä opettajia, kulttuuritoimijoita ja perhekasvatuksen kautta kielen oppineita.

Heidän rinnalleen kutsuttiin kisällejä – nuoria ja aikuisia, jotka halusivat oppia käyttämään kieltä rohkeammin. ”Aluksi moni epäröi, voinko minä opettaa omaa kieltäni muille. Mutta kun yhteinen tahto löytyi, kynnykset madaltuivat ja verkosto alkoi rakentua”, kertovat hankekoordinaattorit Tuula Åkerlund ja Miranda Vuolasranta.

Kieli vahvistuu yhteisissä hetkissä

Mentorointi ei jäänyt yksittäisiin tapaamisiin. Yhteys jatkui Teams-palaverissa ja WhatsApp-ryhmissä, joissa pyrittiin viestimään romanikielellä mahdollisimman paljon. Tämä loi arkeen uuden tilan, jossa kieltä käytettiin luonnollisesti.

Keväällä 2025 järjestetty Lopen kielileiri oli monelle käännekohta. Alkujännitys vaihtui innostukseen, ja iltatohjelmissa jaettiin henkilökohtaisia kertomuksia siitä, mitä romanikieli merkitsee perheissä ja suvuissa. Leiri sai niin hyvän vastaanoton, että kesällä järjestettiin toinenkin.

”Elokuun leirillä tunnelma oli aivan erityinen. Kun osallistujat tunsivat toisensa jo ennestään, romanikieli alkoi virrata luontevasti. Päivien aikana käänsimme tekstejä, keskustelimme, nauroimme ja lauloimme – ja kieli kantoi meitä”, mestarit kuvaavat.

Leireillä nähtiin myös Oulun nuorten tekemiä romanikielisiä lyhytelokuvia ja nautittiin ex tempore -musiikkihetkistä Valde ja Helena Blomeruksen johdolla.

Tulokset näkyvät ja kantavat

Syksyyn 2025 mennessä toiminta oli levinnyt useille paikkakunnille, kuten Kemiin, Ouluun, Kuopio-Pielavesi-Maaningalle, Kurikkaan, Jyväskylään, Kouvolaan, Lahteen sekä Nurmijärvi-Klaukkala-Rajamäen alueelle. Jokaisella paikkakunnalla toiminta on saanut oman muotonsa – tärkeintä on, että kieli on läsnä arjen kohtaamisissa.

Samalla Romano Mission verkkosivuille rakennetaan materiaalipankkia. Sinne kootaan kieliooppia, tehtäviä, sanastoja ja linkkejä, jotta perheet voisivat vahvistaa kieltä kotona.

Katse tulevaan

Hankkeen myötä on syntynyt valtakunnallinen verkosto, jossa kieli ei ole vain viestinnän väline, vaan identiteetin ja yhteisöllisyyden perusta. Mestarit ja kisällit ovat kokeneet, että romanikieleen puhuminen vahvistaa sukuyhteyttä ja kulttuurista ylpeyttä.

Koordinaattorit katsovat luottavaisesti eteenpäin: ”Osallistujamäärät ovat ylittäneet kaikki odotukset. Meillä on nyt pohja, jolta voidaan jatkaa pitkäjänteisesti. Toivomme, että työ saa jatkua myös ensi vuonna.”

Romanikielen elvytys on saanut uutta vauhtia. Siinä missä kieli ennen kuului lähinnä kodin sisäisiin keskusteluihin, se on nyt siirtynyt leireille, verkkoon ja julkiseen keskusteluun – ja rakentaa siltoja sukupolvien välille.

Romani tšimb ħlehtenge sar poor – projekto

Romani tšimb ħlehtenge sar poor projekto byrjydiilo berħ 2024 Romano Missio ry:sko volliboske ta Fintiko Kultturengo Louvengiiriba rigiennasa. Projekto kammela te džorjavel romani tšimbako rakkiba aro sakko divisano dživiba ta barjidel poor maħkar ħlehti. Liedibongiire hin Tuula Åkerlund ta Mi-

randa Vuolasranta, koonen phennena dauva butti hin lengesko džesko saaka.

Mentore ta sikjikuune

Projekto čhinen mentore, koonen baro džaanipen hin romani tšimbeha, ta lengo sikjikuune (kisälli), koon kamel te sikjol ta rakkel tšimb. Mentore čhudesar froolaaga rigienna: Kemi, Oulu, Kuopio, Kurikka, Jyväskylä, Kouvola, Lahti ta Nurmijärvi. Butti hin džalinas Teams-hautel ta WhatsApp-gruppiha, sar saavesko stünnesa.

Troppi ta verkosko butti

Lopen troppaha 2025 mentore ta sikjikuune džalenas jekhte. Angluno jän-

nibos phirime, bi džalavena – sa šaj rakkjas romani tšimbeha. Duiko trop-pa diijas baro baarkiba ta džorjilba, te tšimb avela pharre sakko divisano kokaro dživibosko. Romano Mission patre aulo materiaalengo banko savo hin gramatika, laavengo lexikoone ta familjengo stöttiboske.

Projekto diijas baro džorjilba: mentore ta sikjikuune sitne pharesar, ta romani tšimb avela džiivdi maħkar familja ta komujengo. *

Mo džiivel romani tšimbl

Eläköön romanikieli!

TEKSTI Mertsä Ärling • KUVAT Janne Blomerus

Kohtaamiskahvilasta yhteisön sydämeksi

– kahvikupin äärellä rakennetaan siltoja Mikkelissä

Mikkelissä romanikahvilatoiminta on kasvanut kymmenessä vuodessa yhteisön sydämeksi. Kohtaamiskahvila on tarjonnut sukupolvet ylittävän kodin, jossa kieli, kulttuuri ja arjen tuki yhdistyvät – kahvikupin äärellä syntyy sekä iloa että vakavaa keskustelua.

Kaikkien yhteinen tila

Kun Janne Blomerus ja muut paikalliset perustivat kahvilan vuonna 2014, visio oli selvä: tila kaikille romaneille, ilman suku- tai porukajakvoja. Helena Valentin Avilta tuki hankkeen ensiaskeleita, ja Otavan opiston siipien alla aloitetusta ideasta kasvoi nopeasti avoin kokoontumispaikka.

”Torstain kahvila on meidän helmi – sinne tulee nuorista vanhuksiin. Se on vakiinnuttanut paikkansa ihmisten sydämissä”, Blomerus sanoo.

Kahvila ei ole vain kahvinkeittopaikka, vaan osallisuuden ja luottamuksen rakentaja. Viranomaiset ja kaupungin toimijat ovat löytäneet sieltä väylän keskustella romanien kanssa suoraan. ”Kahvilasta tuli siltapaikka, jossa yhteisö ja yhteiskunta kohtasivat”, Blomerus kertoo.

Pullaa, pöhinää ja nuorten energiaa

Torstain kahvila kerää parhaimmillaan kymmeniä ihmisiä yhteen – vappuna jopa sata. Nuoret ovat tuoneet toimintaan uutta eloa: opiskelupisteitä, liikuntahetkiä ja yhdessä tekemistä. ”Heitä ei haittaa, että paikalla on iäkkäämpiäkin. Päinvastoin – sukupolvet täydentävät toisiaan”, Blomerus kuvaa.

Romanikieli arjen keskellä

Kieli on kahvilassa sekä ilon että huolen aihe. Nuorten pyynnöstä järjestettiin kursseja, joissa yhdistettiin kirjakieltä ja puhekieltä. Vastaanotto oli kaksijakoinen, mutta tarve oppia on

ilmeinen. ”Kun sanat puuttuvat päästä, katoaa myös pala identiteettiä”, Blomerus toteaa.

Kahvilassa kieli elää peleissä, keskusteluissa ja pienissä hetkissä, joissa yksikin sana omalla kielellä merkitsee enemmän kuin pitkät puheet.

Puheenjohtajuus ja sillanrakennus

Kahvilatyön ohella Blomerus toimii Suomen Romani Foorumin puheenjohtajana. Alku oli hapuilua, mutta pian rooli tuntui luonnolliselta jatkumolta yhdistystyölle. ”Olen oppinut erityisesti vuorovaikutustaidoista ja johtajuudesta – siitä, että jokaisen osaaminen pitäisi saada käyttöön.”

Kahvilan ja foorumin välillä on vahva yhteys: molemmissa tarvitaan luottamusta ja kykyä sovittaa yhteen erilaisia ihmisiä. ”Ihminen ihmiselle – se pätee hallituksen pöydässä yhtä lailla kuin kahvikupin äärellä.”

Toive pysyvyydestä

Kymmenen vuoden ajan kahvilat ovat kulkeneet hankkeiden varassa. Nyt katse on pysyvyydessä. ”Meillä on valmis konsepti, joka toimii. Nyt pitää varmistaa, että se säilyy tulevaisuudessa, vaikka hankkeet loppuvat”, Blomerus sanoo.

Hänen tunnuslauseensa tiivistää kaiken: **”Ihminen ihmiselle.”** ❖

Janne Blomerus: yhteisön kahvipöydän kapteeni

- **Ammatti:** koulunkäyntiavustaja, kasvatus- ja ohjausalan ammattitutkinto, opiskelee sosionomiksi (AMK)
- **Erikoisin kokemus:** osallistuminen Linnan juhliin kahdesti
- **Tunnuslause:** *Ihminen ihmiselle. Jokainen on arvokas ihminen.*
- **Hauska fakta:** tuuletin ja saunakiulu kulkevat aina mukana
- **Oppi elämästä:** yhteistyön merkitys ja jokaisen arvostaminen
- **Suurin oppi puheenjohtajana:** vuorovaikutustaidot ja johtajuus
- **Mieleenpainuvuin moka:** nimien unohtaminen – ja siitä syntyneet huvittavat tilanteet
- **Suurin toive:** ”Auta, oi Herrani kallis niin, että olisin valmis, kun saavutat pilvissä kansasi noutamaan.”

Kuva Reetta Rytönen / Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

TEKSTI Heta Pekkarinen, näyttelyistä vastaava intendentti, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

Kohti moniäänisyyttä ja kaikkien kulttuuriperintöä

*Hagertien perhettä Heinävedeltä Victor Barsokevitschin kuvaamana vuonna 1919 Barsokevitschin ateljeessa.
Kuva: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.*

Kuva Reetta Rytönen / Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Kuvataiteilija Jonne Heinosen **ROM-näyttely** toimi lähtölaukauksena Kuopion museon ja paikallisen romanivähemmistön yhteistyölle. Museolain mukaan museon tehtävä on vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään – ja nyt tätä työtä tarkasteltiin romanien näkökulmasta.

Subjektiivisesta tallentamisesta kohti yhteistä kulttuuriperintöä

Kuopiossa museotoiminta alkoi 1800-luvun lopulla Isänmaallisen Seuran keruutyönä. Alkuvaiheen kokoelmat heijastivat kerääjiensä taustoja ja valintoja, mikä teki tallennuksesta osin subjektiivista. Vuodesta 1967 lähtien museo siirtyi kaupungin vastuulle ja kokoelmatyö ammattimaistui.

Nykyisin kokoelmapoliittinen ohjelma ja valtakunnallinen yhteistyö takaavat, että kulttuurihistoriaa tallennetaan monipuolisesti. Osallistava ote mahdollistaa sen, että eri väestöryhmien perintö tulee paremmin huomioiduksi.

Romanien kulttuuriperintö museossa

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo on kerännyt romanien kulttuuriin liittyvää aineistoa 1970–80-luvuista alkaen, mutta määrä on jäänyt vähäiseksi. Vastuunjako TAKO-verkostossa on ohjannut valtakunnallisen tallennuksen Nurmeksen museolle, kun taas Kuopiossa näkökulma on paikallinen.

”Tallennusvastuita on jaettu museoiden kesken, mutta sattumalla ja tarjotulla aineistolla on yhä iso merkitys”, intendentti Sari Piirainen sanoo. Keskusteluja ROMA ry:n kanssa mahdollisesta aineistonkeruusta on jo käyty.

Moniäänisyys näyttelyissä

Museot eivät ole vain kokoelmia varren, vaan myös sosiaalisia vaikuttajia. ”Tallennamme ja esittelemme paikallista kulttuuriperintöä ja vahvistamme alueen identiteettiä. Tässä huomioimme kaikkien äänen”, museonjohtaja Helka Väisänen kertoo.

Alkuvuonna 2025 päättynyt Heino-

sen **ROM-näyttely** toi esiin romanien arkea ja kulttuuria. Näyttelyyn sisältyi myös uusi videoteos, jossa yhdistettiin arkistomateriaalia ja romanien omia näkemyksiä nykytilanteestaan.

”Meille oli ensiarvoisen tärkeää antaa tilaa keskustelulle ja varmistaa yhteisön hyväksyntä. Näin edistimme sitä, että romanit saivat kertoa itse omasta asemastaan ja kulttuuristaan”, Väisänen painottaa.

Askel oikeaan suuntaan

Yhden näyttelyn voima on rajallinen, mutta sen merkitys on symbolinen. ”Meillä on vielä paljon tekemistä. Pysyviin näyttelyihin tulisi tuoda lisää näkökulmia, jotta kerronta olisi aidosti moniäänistä”, Väisänen sanoo.

Lopuksi hän kiteyttää: ”Ajassa mukana oleva museo on yhdenvertainen, kulttuurisesti moninainen, helposti lähestyttävä, kohtaamisia luova ja vuorovaikutteinen.” ❄

TEKSTI Irja Seilola ja Satu Blomerus • KUVAT Janette Grönfors ja Mertsä Ärling

“Eteenpäin yhdessä” – Romanioppilaiden perusopetuksen tilanne ja opetuksen resurssit

Selvityksen tekijät Satu Blomerus ja Irja Seilola.

Romanioppilaiden perusopetuksen tilanne ja opetuksen resurssit on Opetushallituksen selvitys romanikielen opetuksen nykytilasta ja resursseista perusopetuksessa, joka julkaistiin 23.10.2025. Julkaistussa kyselyssä kartoitettiin myös oppilaiden tilannetta, kuten aiemmissa selvityksissä, jotta saatiin vertailukelpoista tietoa romanioppilaiden koulunkäynnistä. Tähtöteenä oli lisäksi selvittää etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen tarvetta ja mahdollisia yhteistyötahoja.

Kaikki pohjaa romanipoliittiseen ohjelmaan ROMPO 3:een ja romanikielen elvytysohjelmaan, jotka Opetushallitus on julkaissut vuosille 2023–2030. Näiden asiakirjojen taustalla minä, Irja Seilola, lähdin toteuttamaan selvitystä Opetushallituksessa. Alusta asti oli selvää, että tarvitsen yhteisön tukea ja kollegiaalista sparrausta romani-asiantuntijalta. Tässä minulle oli suurenksi avuksi Satu Blomerus, joka oli aiemmin työskennellyt Opetushallituksessa ja tunsi talon sekä käytänteet.

Ryhmissä ideointia eri pisteillä.

Mertsä Ärling toimi päivän falisitoijana ja puheenjohtajana.

Selvityksen aloitus – eläkkeeltä eturintamalle

Monen vuoden eläkkeellä olon jälkeen Satu Blomerus hyppäsi kutsuttuna ”tuttuun junaan” puoleksi vuodeksi mukaan auttamaan selvityksen teossa.

– Vaikka kuuden vuoden aikana moni asia oli muuttunut – uusia kasvoja, uudet työtilat – vanha tekemisen meininki palasi nopeasti. Oli ilo kohdata entisiä työkavereita ja tutustua uusiin.

Opetushallitus on aiemmin tehnyt katsauksia romaniväestön koulutuksen kehittämisestä, usein ROMPO 1:n ja 2:n toimenpiteisiin kytkeytyen. Erilaisten selvitysten tarkoitus ei ole ollut etsiä epäonnistumisia, vaan tunnistaa ne toimet, jotka auttavat romanioppilaita yltämään parhaimpaansa: millaista tukea tarvitaan ja miten romanikulttuurin huomioiminen tehdään osaksi arjen opetusta.

Sekä suoraan perusopetukseen liittyvien selvitysten (2010–2011 ja 2024–2025) vahva viesti on sama kuin kaikilla oppilailla: osa pärjää hyvin, osa tarvitsee tukea oppimiseen. Oppiminen ei kokonaisuutena ole kulttuurisidonnaista. Jotkin olosuhteet voivat vaikeuttaa koulutietä, mutta kun ne tunnistetaan, apua voidaan löytää koulun tukitoimista tai yhteiskunnan palveluista.

Kun romanikielen ja -kulttuurin opetus kytkeytyy perusopetukseen, syntyy ensimmäinen porras sille, että romanikulttuurissa eläminen ja opiskelu eivät sulje toisiaan pois. Oman identiteetin säilyttäminen ei ole opiskelun hinta.

Miksi tämä selvitys nyt?

Uusin selvitys käynnistyi OKM:n tarpeesta päivittää kuva romanioppilaiden tilanteesta ja romanikielen asemasta perusopetuksessa – erityisesti etäopetuksen mahdollisuuksista.

Sekä ROMPO 3 että romanikielen elvytysohjelma esittävät etäopetuspiilotia. Romanikielen opetuksen määrä on laskenut, joten halusimme tietää: onko halukkaita oppijoita ja löytyykö opetuksen järjestäjä(t) ja kumppanit pilotin toteuttamiseen tai muihin ratkaisuihin.

Selvitys tehtiin Webropol-kyselynä (mahdollisuus myös oppilaiden ja huoltajien haastatteluihin). Vastaukset koottiin samaan järjestelmään anonymisti.

Vastajat: 58 oppilasta, 26 huoltajaa, 208 rehtoria. Määrä on rajallinen, mutta linjassa aiempien havaintojen kanssa. Lisäksi Irja keskusteli aiheesta mm. Punkaharjun romanikielen kesäkouluissa, ja tuloksia peilattiin useissa työryhmissä ja verkostoissa. Johtopäätös: tulokset ovat suuntaa antavia ja käyttökelpoisia.

Romanikieli ja romanina kasvaminen

Sekä oppilaat että huoltajat pitävät romanikieltä ja koulunkäyntiä tärkeinä ja toivovat romanikulttuurin parempaa huomioimista koulussa. Selvitykseen osallistuneista romanioppilaista 89% haluaa opiskella romanikieltä koulussa. Silti opetusta saa vain harva: vuonna 2024 vain 28 oppilasta sai romanikielen opetusta.

Toteutumisen haasteita ovat puutteellinen tiedotus ja vähäiset resurssit. Perheet kertoivat, ettei oikeudesta ja mahdollisuudesta romanikielen opetukseen ole tiedotettu riittävästi. Joillakin alueilla on oppilaita, mutta ei opettajaa – kohtaanko ei toteudu. Etäopetus nähdään yhtenä ratkaisuna, muttei ainoana: yhdessä opiskelu muiden romanioppilaiden kanssa koettiin tärkeäksi. Yhteinen kieli ja kulttuurin tuntemus lisäävät turvallisuuden tunnetta.

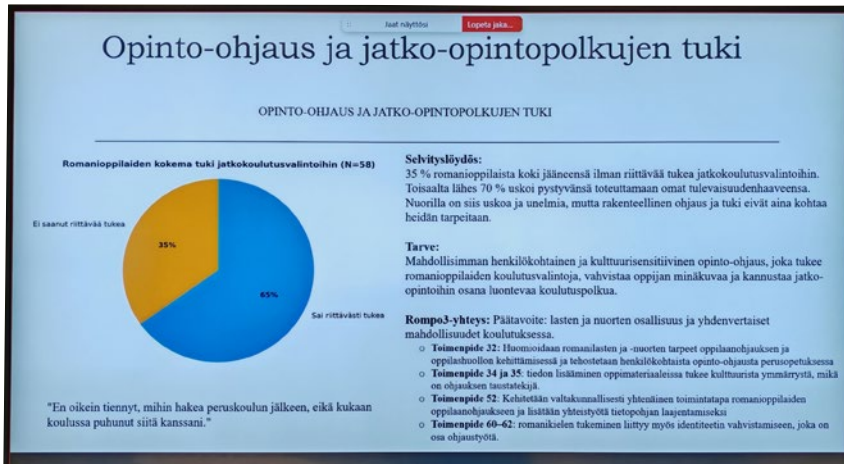
Etäopetus vaatii valmistelua: opetuksen järjestäjän, opettajat ja oppilaat, etäpedagogiikan, oppimateriaalit ja raahoituksen.

Positiivista oli, että monet oppilaat arvioivat osaavansa romanikieltä melko hyvin; osa koki osaavansa vähän, mutta halusi oppia. Oppilaat toivoivat romanikulttuurin vahvempaa huomioimista koulussa. Vastauksissa näkyi taustojen kirjo ja erilainen tuen tarve – tilanteita, joissa kulttuurierot voivat aiheuttaa kitkaa. Moni toivoi kouluun romanitaustaisen aikuisen läsnäoloa: se lisää turvallisuutta ja arjen ymmärrystä. Romanikulttuurin näkyminen teemapäivissä ja eri oppiaineissa vähentää ennakkoluuloja ja lisää osallisuutta.

Selvityksessä nousi esiin myös kiusaamisen kokemukset: yli puolet vastaajista oli kokenut kiusaamista,

Jorma Kauppinen toi päivän aloitustervehdyksessä esille romanikielen merkityksen romaniyhteisölle ja Opetushallitukselle kielen elvyttämisen tukijana.

Opinto-ohjauksellinen tuki nostatti paljon keskustelua jatko-opintojen osalta.

Kuulijakuntaa.

Allan Blomerus ja Merts Berg toivat raikkaita uusia ja ajankohtaisia näkemyksiä viestinnän ja ja nuorisotyön näkökulmista.

myös aikuisten toiminnasta. Osa kiusaamisesta on vastaajien mukaan tiedostamatonta ja johtuu kulttuurisen ymmärryksen puutteesta. Siksi perusopetuksessa tarvitaan kulttuurisensitiivistä toimintaa ja tietoa romanikulttuurista kaikille kouluyhteisön aikuisille.

Nivelvaiheet – kuten siirtymä yläkouluun – koettiin haasteelliseksi, erityisesti, jos oppilas on koulun ainoa romanitaustainen. Vertaistuki ja romanitaustaiset työntekijät auttavat siirtymässä ja kouluun kiinnittymisessä.

Romanioppilaat haaveilevat koulutuksesta ja työelämästä kuten muutkin nuoret. Suurin osa pitää tulevaisuuden mahdollisuuksia realistisina. Yhteisön sisäiset odotukset voivat vaikuttaa koulutusvalintoihin; siksi nuoret tarvitsevat roolimalleja ja tukea tulevaisuuden pohdintaan. Riittävä ohjaus ja kannustus omiin jatko-opintoihin on tärkeää.

Eteenpäin yhdessä

Romanilasten koulutuksen tilanne on parantunut vuosikymmenten aikana, mutta työ ei ole valmis. Tarvitsemme yhteistyötä ja yhteisöä, joka toimii yhdessä. Tätä ohjenuoraa noudatimme myös Euroopan kielten päivänä 26.9., kun kokoonnuimme Opetushallituksen pohtimaan, mitä tehdään selvityksen jälkeen. Opetushallituksen asiantuntija Merts Årling veti työpajan, jossa etsittiin konkreettisia keinoja tukea romanilasten koulunkäyntiä ja erityisesti romanikielen opetusta.

Keskusteluissa haettiin käytännön tapoja edistää romanikielen opetusta ja romanikulttuurin näkyvyyttä kouluissa. Tarvitsemme kulttuurisensitiivistä toimintaa, joka antaa tietoa koulun aikuisille ja oppilaille, mutta myös tilaa romanioppilaille vahvistaa identiteettiään oman kielen ja kulttuurin kautta – yksilöinä suuressa kouluyhteisössä.

Tavoitteena on, että romanikielen opetus on yhdenvertaista ja yhtäjaksoista kaikille sitä haluaville koko perusopetuksen ajan. Erityisen tärkeää on pysähtyä nivelvaiheissa jokaisen oppilaan kohdalla. Annetaan jokaisen kasvaa omaan potentiaaliinsa. ❖

Selvityksestä käytäntöön – OPH:n julkaisutilaisuus pysähtyi tekemään tilastoista idearikkaita tekoja

Tilastoista tekoihin – näin OPH:n päivä käänsi romanioppilaiden arjen askeliksi

Opetushallituksen ”Selvityksestä käytäntöön” -päivässä (26.9.2025) fläpit eivät jääneet tyhjiksi eikä luvut taulukkoon: Päivän aikana selvityksestä nostettiin neljä tärkeintä kärkeä – kiusaamisen ehkäisy, romanikieli, kulttuurin näkyvyys & koti-koulu sekä ohjaus ja jatkopolut – purettiin arjen konkreettisiksi eri toimijoiden teoiksi. Tavoite oli selkeä: jokaisessa koulussa romanioppilaan tulee olla paras mahdollinen jo seuraavalla välitunnilla, ei ensi vaalikaudella.

Aamun ensimmäisellä Learn Café -kierroksella fläpit täyttyivät lauseista, jotka alkoivat sanalla: tehdään, ei pohditaan. Päivää fasilitoi Mertsä Ärling ja tunnelma oli tekemisen meininkiä, ei kuulemistilaisuus. Aamupäivän ensimmäinen kierros oli tuskin ehtinyt käyntiin, kun fläpeille alkoi jo syntyä listoja: *mitä koulu tekee huomenna, mitä kunta käynnistää tänä lukukautena, mitä sovitaan valtakunnassa* – fokus ratkaisuisissa, ei ongelmien toistossa.

Ensimmäinen kärki oli kipeä ja kiireellinen. Moni kuvasi selvitykseen vedoten, miten romanilapsiin kohdistuvaa vähättelyä ei aina edes tunnusteta kiusaamiseksi, joten puuttumisen pitää olla tasalaatuista joka koulussa. Pöydiltä syntyi ”kolmen portaan malli”: välitön puuttuminen, henkilöstön koulutus ja materiaalien läpikäynti. Ei uusia julistuksia, vaan selkeät työtavat joka kouluun – niin, että jokainen oppilas huomataan ajoissa.

”Tilastot antoivat suunnan – osallistujat kirjoittivat käyttöohjeen.”

Seuraavaksi katse käännettiin kieleen. Romanikieli ei elä lupauksilla vaan käytöllä, ja käyttö tarvitsee

paikkoja. Työpajoista tuli kaksi napakkaa ehdotusta: kansallinen etä-opetusmalli sekä kerhotoiminnan rahoitus, jotka madaltavat kynnystä osallistua ja ovat saavutettavia. Lisäksi ideoitiin, miten korkeakoulujen romanikielen osaaminen tulee jalkauttaa kouluihin – ja miten nuorten omat digialustat otetaan kielen oppimisessa tosissaan – ydinajatus käännettiin päälaelleen: kieli ihmisten luo, ei ihmisiä kielen luo. Esille nostettiin myös Mestari-Kisälli hankkeeseen osallistuneiden henkilöiden kutsuamista Opetushallitukseen, jotka tarttuisivat kielen jalkauttamiseen, koska heillä on se tämän hetken tarvittava osaaminen ja verkostot.

Kulttuurin näkyvyydessä linja oli selvä: yhden päivän nosto ei riitä. Romanien päivä 8.4. halutaan vahvemmin osaksi kouluvuotta, oppimateriaaleihin lisää ajantasaista sisältöä – romanien historia on osa Suomen historiaa, ja kouluihin roolimalleja kertomaan omista poluistaan. Kodin ja koulun viestintä päätetään kanavissa, jotka oikeasti tavoittavat perheen – jos Wilma ei toimi, soitetaan.

Neljäs kärki, ohjaus ja jatkopolut nostatti paljon keskustelua, joissa tuotiin esiin sillat kuilujen tilalle. Ajatus romanikulttuurin tuntevista opoista sai paljon kannatusta; asiois-

ta puhutaan ennen kuin ongelmat syntyvät, ja opon rooli ”saattaen siirtymisessä” tehdään näkyväksi – opo kulkee mukana seuraavan asteen ovelle, oppilaitosten opot tekevät yhteistyötä. Nykyisen resurssipulan takia esille nostettiin yhtenä vaihtoehtona monikielinen ohjaaja, joka voisi tukea useampaa koulua konsultoivasti. Nivelvaiheissa korostui ”saattaen siirtyminen”: ettei oppilas tipahda, kun ovi seuraavalle asteelle avautuu.

Päivän lopussa tunnelma oli käytännöllinen ja vähän ylpeä. Ei siksi, että kaikki olisi ratkaistu, vaan koska asioista päästiin keskustelemaan niiden oikeilla nimillä ja suuntaa sekä aikatauluja aidosti kirjoitettiin auki. OPH kokoaa työpajakirjaukset toimenpidelistaksi ja jatkotyöstää niitä eteenpäin. Lopun katse oli eteenpäin: mitä oppikirjoissa oikeasti kerrotaan romaneista, mikä tekee romanikielen opetuksesta toimivaa, ja miten varmistetaan, että ohjaus sekä palvelut tuntuvat nuoresta ”kopin ottamiselta”, eivät luukulta toiselle lähettämiseltä. Tämä oli muistutusta siitä, että koulun arki muuttuu, kun muutetaan sitä, mitä tehdään seuraavassa välitunnissa, seuraavassa palaverissa, seuraavassa rekryssä. Tilastoista tekoihin – kirjaimellisesti.

FAKTALAATIKKO

Mikä tilaisuus? OPH:n ”Selvityksestä käytäntöön” -päivä 26.9.2025 (hybridi).

Miksi? Romanioppilaiden perusopetusta koskevan selvityksen havainnot arjen teoiksi.

Neljä kärkeä: 1) Kiusaaminen, 2) Romanikieli, 3) Kulttuurin näkyvyys & koti-koulu, 4) Ohjaus & jatkopolut.

Työtap: Learn Café – ideat kirjattiin reaaliaikaisesti fläpeille/Padlettiin ja jalostettiin toimenpiteiksi.

Seuraavaksi: OPH kokoaa toimenpidelistan ja aikatauluttaa toteutuksen; jatkoselvityksiä oppikirjoista, romanikielen opetuksesta ja opettajapulasta.

Opetusministeri Anders Adlercreutzin tapaaminen syyskuussa

Syyskuussa järjestettiin Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimivan romanikielen lautakunnan toiveesta tapaaminen opetusministeri Anders Adlercreutzin kanssa. Tapaamisen aiheina olivat huoli romanikielen elvytyksestä, opetuksen järjestämisestä sekä kielen aseman vahvistamisesta.

Opetusministerin tapaaminen opetus- ja kulttuuriministeriössä Helsingissä 5.9.2025.

Huolestuttavia selvitystuloksia

Tilaisuuden alusti opetusneuvos Irja Seilola Opetushallituksesta romanikielen elvytysohjelman toimenpiteistä ja niiden toimeenpanosta. Hän kertoi myös alustavia tuloksia Opetushallituksen viimeisimmästä (2025) romanioppilaiden perusopetuksen tilannetta ja romanikielen opetuksen resursseja koskevasta selvityksestä.

Selvityksen perusteella romanikielen opetukseen osallistuvien oppilaiden määrä on laskenut jyrkästi: vuonna 2016 oppilaita oli noin 100, vuonna 2024 enää 28 ja tänä vuonna 2025 arviolta vain 12. Huolta herätti myös se, että kyselyyn vastanneista (n = 58) yli puolet kertoi kokeneensa kiusaamista perusopetuksessa. Kiusaamista oli tapahtunut myös aikuisten taholta, usein tiedostamattomasti.

Romanikielen elvytysohjelma on vuodelta 2022. Ohjelmassa esitettyjen toimenpiteiden toimeenpanoon ei ole erillisiä rahastoja, vaan toimet toteutetaan Suomen Kulttuurirahaston vuosille 2023–2030 myöntämällä apurahalla. Ministeritapaamisessa käsiteltiin myös romanikielen elvytysohjelmassa ja Romanipoliittisessa ohjelmassa (Rompo3) kirjattua tavoitetta etäyhteyksin toteutettavasta opetuksesta. Romanilasten määrää perusopetuksessa ei tilastoida, mutta arvio on noin 700 oppilasta.

Romanikielen opettajia on vain vähän, eivätkä he kata kaikkia alueita Suomessa. Siksi opetuksen järjestäminen sekä lähi- että etäopintoina nähtiin tärkeäksi. Toiveena on

myös saada romanikielen elvyttäjiä jalkautumaan eri puolille Suomea. Romanit kokevat oman kieli- ja kulttuuri-identiteettinsä arvokkaana, ja romanikielen oppiminen on tärkeä osa sitä.

Opetushallituksessa toimii säännöllisesti kokoontuva romanien koulutusta tukeva ohjausryhmä, jonka puheenjohtajana on kouluneuvos Jorma Kauppinen.

Kielen aseman vahvistaminen edellyttää rakenteita

Romanikielen lautakunnan varapuheenjohtaja, erityisasiantuntija Miranda Vuolasranta, toi ministerille lautakunnan huolestuneet terveiset. Suomessa puhuttu kaalo-murre on katoamassa, ellei elvytyksessä edetä ripeästi. Hän muistutti myös kansainvälisissä yhteyksissä annetusta palautteesta, jonka mukaan Suomen tulisi kiirehtiä elvytystoimia.

Vuolasrannan mukaan romanikielen puhujien määrä ja kielitaito ovat heikentyneet huomattavasti. Kielen näkymättömyys vähentää romanien motivaatiota käyttää kieltä, eikä sitä voi juuri käyttää julkisesti. Hän nosti esiin myös sen, että Suomesta puuttuu romanikulttuurin museo tai kulttuurikeskus, joka voisi tukea kulttuuristen arvojen ja identiteetin säilymistä eri sukupolville. Vuolasranta painotti, että tarvitaan myös paikallisia henkilöitä, jotka elvyttävät kielenkäytön taitoja.

Kielen määräaikainen elvyttäminen ei riitä, vaan tarvitaan rakenteellisia ja pysyviä muutoksia. Romanikieli maini-

taan perustuslaissa, mutta se ei takaa aseman paranemista, sillä pitkäjänteiselle kehittämiselle ei ole osoitettu toimeenpanoresursseja. Romanikielen lautakunta esittää, että romanikielestä tulisi säätää laki, joka sisältäisi velvoitteita kieltä koskien.

Lautakunta on jo vuonna 2021 esittänyt ulkoministeriölle aloitteen, jossa pyydettiin tarkastelemaan uudelleen Suomen sitoumuksia Euroopan neuvoston alueellisia ja vähemmistökieliä koskevaan peruskirjaan. Nyt lautakunta toivoo opetus- ja kulttuuriministeriöltä tukea siihen, että aloite otettaisiin uudelleen tarkasteluun.

Tapaamisen lopuksi ministerille ojennettiin romanikielen elvytysohjelman lisäksi myös Romanipoliittinen ohjelma

(Rompo3) ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2023–2026. Ministerin johdolla käytiin keskustelu, jossa painottui tarve vahvistaa romanikielen asemaa sekä opetuksessa että yhteiskunnassa laajemmin.

Tapaamiseen osallistuivat Seilolan ja Vuolasrannan lisäksi asiantuntija Mertsä Ärling (Opetushallitus), suunnittelija Henry Lindgren (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, Ronk-jäsen), erityisasiantuntija Sini Keinonen (opetus- ja kulttuuriministeriö, Ronk-jäsen) sekä erityisasiantuntija, pääsihteeri Janette Grönfors (sosiaali- ja terveysministeriö, Ronk). Tapaamisen suunnitteluun osallistuivat myös koulu-neuvos Jorma Kauppinen ja opetusneuvos, romanikielen lautakunnan puheenjohtaja Henry Hedman. ❖

TEKSTI Marko Stenroos

Romanitutkimukselle oma eettinen ohjeistus – valmistuu 2026

THL valmistelee romaniväestöä koskevan tutkimuksen eettistä ohjeistusta, jonka tavoitteena on varmistaa, että tutkimus tehdään kunnioittavasti, osallistavasti ja romanien hyödyksi. Ohjeen on määrä valmistua vuoden 2026 loppuun mennessä, ja valmisteluun voivat osallistua kaikki asiasta kiinnostuneet.

Ohjeistus täydentää yleisiä tutkimuseettisiä sääntöjä romanien näkökulmasta. Tavoitteena on vahvistaa luottamusta ja tukea tutkijoita käytännön työssä – linjaa, jossa tutkimus on eettistä vain, jos se on myös oikeudenmukaista ja osallistavaa.

Asiantuntijatyöryhmää johtaa puheenjohtaja **Henry Hedman** (Romano Missio ry), varapuheenjohtajana **Anu Castaneda** (THL) ja sihteerinä **Marko Stenroos** (THL). Muut asiantuntijat: **Mertsä Ärling** (OPH), **Miritza Lundberg** (Sibeliuksen Akatemia), **Päivi Majaniemi** (Suomen Romaniyhdistys ry), **Anca Enache** (Diakonissalaitos), **Outi Finngerroos** (Jyväskylän yliopisto), **Risto Blomster** (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) ja **Nadja Lindgren-Blomster** (THL). Työtä tukee kaikille avoin asiantuntijaryhmä, joka tuo valmisteluun laajasti romaniyhteisön näkökulmia.

Mallia eettisen ohjeistuksen rakentamiseen haetaan saamelais tutkimuksen käytännöistä. Tavoitteena on tutkimuskulttuuri, jossa tieto rakennetaan yhdessä ja yhteisön tarpeet huomioidaan järjestelmällisesti.

Valmistelu on osa EU:n osarahoittamaa **Aktiivinen toimijuus** -hanketta (THL), jonka kesto on 1.3.2024–29.2.2027. ❖

*2.8.2025 Romanianien h lokaustin
muistotilaisuuteen osallistujia
Hietaniemen hautuumaalla,
Helsingissä.*

Romanipolitiikan vuosi 2025

Vuosi 2025 toi mukanaan uusia tehtäviä toistuvien vuositehtävien lisäksi. Kevään aikana käynnistyi yksi projekti ja yksi tutkimushanke, ja syksyllä vielä selvityshanke. Kesäkuun alussa raportoitiin Euroopan komissiolle Suomen Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) edistymisestä kahden vuoden ajalta.

Suomi osallistui vuoden aikana myös Euroopan neuvoston uuden romaneja ja matkustavaisia (Roma & Travellers) koskevan toimintasuunnitelman valmisteluun työryhmän jäsenenä. Romaniasiaien neuvottelukuntien päivä järjestettiin marraskuussa Tampereella, ja loppuvuonna käynnistyivät myös uuden, kaudelle 2026–2028 asetettavan valtakunnallisen Romaniasiaien neuvottelukunnan nimeämiseen liittyvät tehtävät.

Puhutaan osallisuudesta – Rakkavaha dieliposta -hanke

Tammikuussa käynnistyi Euroopan komission Kansalaisuus, tasa-arvo, perusoikeudet ja arvot (Citizens, Equality, Rights and Values Programme, CERV)

-ohjelmasta osarahoitettu hanke kansallisen romaniasiaiden yhteyspisteen (STM) työn tueksi. Hankkeen nimi on Puhutaan osallisuudesta – Rakkavaha dieliposta.

Hankkeen kumppanina tässä kaksivuotisessa (2025–2026) hankkeessa on Suomen Romaniyhdistys ry. Vuoden aikana toteutettiin suunnitelman mukaisia hanketoimintoja, kuten maa-kuntavierailuja, sekä valmistettiin materiaalia, jonka aiheina olivat osallisuus ja antigypsyismi (romanivastaisuus). Valmiit materiaalit löytyvät romani.fi- ja suomenromaniyhdistys.fi-sivustoilta.

Ministeriö johtaa ja koordinoi hanketta sekä vastaa romaniasiaiden vaikuttavasta viestinnästä hankesuunnitelman mukaisesti ja raportoi toiminnot komission alustalle. Romanipoliittisen ohjelman (Rompo3) toimeenpanoon liittyvien kuulemisten ja yhteistyötaapaamisten koordinointi ja järjestäminen alueellisten kollegoiden ja toimijoiden kanssa kuuluu niin ikään ministeriön vastuulle. Vuonna 2025 näitä tilaisuuksia järjestettiin kolme: keväällä Kajaanissa ja syksyllä Iisalmissa sekä Jyväskylässä.

Tutkimuksia, selvityksiä ja hankehaku

Huhtikuussa 2025 käynnistyi Rompo3 toimeenpanosuunnitelman mukaisesti valtakunnallinen Ikääntyneiden romanien osallisuus yhteiskunnassa tutkimushanke, jonka tavoitteena on parantaa ymmärrystä ikääntyneiden romanien asemasta, osallisuudesta ja oikeuksien toteutumisesta yhteiskunnassa sekä edistää romanien osallisuutta ja osallistumista sekä oikeuksien toteutumista yhteiskunnassa.

Hankkeen rahoittaja on Suomen Akatemia, Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoitus (STN). Ikääntyneiden romanien osallisuuteen liittyvä tutkimushanke on osa Demokraattisen osallistumisen esteiden ylittämisen yhdessä marginalisoitujen ja vähemmistöryhmien kanssa (OBaMa) konsortiohanketta.

Kyseessä on kanssatutkimushanke, jossa tutkimuksen kohteet osallistuvat suunnitteluun, toteutukseen, kanssatutkijoina sekä haastattelijoina. Romaniasiaien neuvottelukunnan jäsenet ovat tavanneet hankkeen vastuuhenkilöitä

26.8.2025 Iisalmen kuulemis- ja yhteistyötilaisuuden osallistajat ryhmäkuvassa.

8.5.2025 Romaniasiaien neuvottelukunnan kokous. Ossi Blomerus, Armas Hagert, Taito Lehmusta.

Itä-Suomen yliopistosta ja sopineet tapaamisista eri puolilla Suomea. Hankkeen suunnittelukokouksiin on osallistunut runsaasti romaniväestöä.

Hankkeen rahoittaja on Suomen Akatemia (Strateginen tutkimus), ja se on osa konsortiohanketta Overcoming Barriers to Democratic Participation with Marginalized Groups (OBaMa).

Kesän kynnyksellä varmistui myös romanien asumiseen liittyvän selvityshankkeen käynnistyminen vielä vuoden 2025 aikana. Hankkeessa selvitetään ajankohtainen tilannekuva asumiseen liittyvistä haasteista romanien näkökulmasta. Lisäksi arvioidaan asumisneuvonnan saavutettavuutta ja vaikuttavuutta Rompo3-toimenpiteen mukaisesti. Selvityksen rahoittaa ympäristöministeriö ja toteuttajana toimii THL.

Kesäkuun alussa Romaniasiaien neuvottelukunta haki Sitralta rahoitusta Demo Finlandin (Puolueiden kansainvälinen demokratiayhteistyö – Demo Finland on kaikkien eduskuntapuolueiden yhteistyöjärjestö) kumpana hankkeeseen, jonka tavoitteena

on laajentaa romanien poliittista osallistumista ja vaikutusmahdollisuuksia Suomessa. Hankkeen tarkoituksena on myös vahvistaa poliittisten päättäjien ja puolueiden sitoutumista romaniväestön osallisuuden edistämiseen.

Koulutusta yhdenvertaisuudesta

Ministereille, hallituspuolueiden valtioliittokunnille ja ministeriryhmien sihteerille järjestettiin kesäkuussa Kohti yhdenvertaista Suomea -koulutus. Sen tavoitteena oli lisätä tietoisuutta siitä, millaisia näkemyksiä suomalaisessa yhteiskunnassa on yhdenvertaisuudesta, tasa-arvosta sekä rasismien tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta.

Aiemmin keväällä vastaava koulutus järjestettiin kansliapäälliköille. Lokakuussa koulutusta tarjottiin Valtioneuvoston osastopäälliköille, ja aiheina olivat polarisaatio ja yhdenvertaisuus. Koulutukset suunniteltiin ja toteutettiin Valtioneuvoston kanslian johdolla yhteistyössä oikeusministeriön, STM:n ja THL:n kanssa.

Rompo3-toimeenpanon raportointi Euroopan komissiolle

Vuoden 2025 laajin tehtävä oli Rompo3-toimeenpanon väliraportointi Euroopan komission uudelle sähköiselle raportointialustalle. Kesäkuussa raportointi ajankaksolta 6/2023–3/2025. Jokainen EU:n jäsenmaa, jolla on kansallinen romanipoliittinen ohjelma ja romaniasioiden yhteyspiste, raportoi samaan aikaan vastaten komission laajaan kyselyyn.

Komissio keräsi kyselyllään tietoja jäsenmaidensa kansallisten romanipoliittisten ohjelmien toimeenpanon edistymisestä yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen osalta. Kyselyn avulla saadaan tietoa, jonka perusteella voidaan vertailla esimerkiksi sitä, kuinka paljon varoja romanien aseman edistämiseen on käytetty jäsenvaltioissa raportointijaksolla. Suomessa tietoja koottiin valtakunnallisesti huhtikuussa lähetetyn suomenkielisen kyselylomakkeen avulla. Kyselyyn saatiin 63 vastausta.

ADI-ROM ja järjestöedustajat yhteiskuvassa 2.4.2025 Strasbourgissa. Kuva Euroopan neuvosto.

Nostoja vuodesta 2025

Tammikuu

Holokaustin uhrien muisto ry järjesti 27.1. Helsingissä Ritarihuoneella Holokaustin päättymisen 80-vuotisjuhlan. Tilaisuudessa kuultiin puheita ja musiikkia. Romanipuheenvuoron piti Miranda Vuolasranta.

Helmikuu

Romanikielen digimateriaalin julkaisutilaisuus pidettiin 11.2. Oulussa Kulttuuritalo Valvessa. Paikalla oli runsaasti materiaalin tekemisessä mukana olleita sekä asiasta kiinnostuneita. Tilaisuudessa esiteltiin uudet digimateriaalit romanikielen elvytyksen tueksi. Lisäksi julkaistiin Euroopan neuvoston ihmisoikeuskomissaarin Michael O'Flahertyn vierailuun perustuva muistio, jossa suositeltiin Suomelle muun muassa pitkäjänteisen rahoituksen turvaamista romanipoliittisen ohjelman toteutukseen sekä romanien äänen vahvistamista päätöksenteossa.

Maaliskuu

Euroopan komission 25. kansallisten romaniyhteyspisteiden (National Roma Contact Point, NRCP) etäkokous järjestettiin 20.3. Komissio järjestää NRCP-kokouksia kahdesti vuodessa, yhden etä- ja yhden lähitapaamisen. Vuoden lähikokous pidettiin lokakuun alussa Brysselissä.

Maaliskuun lopussa Tallinnassa, Virossa järjestettiin yhden päivän konferenssi, jossa keskusteltiin romanien kehityksestä, yhdenvertaisista mahdollisuuksista ja kestävästä ratkaisusta osallisuuden tukemiseksi. Paikalla oli virkahenkilöitä ja järjestöjen edustajia Latviasta, Liettuasta, Virossa ja Suomesta.

Maaliskuussa osallistuttiin myös Opetushallituksessa pidettyyn romanikoulutuksen tilannetta käsitteeseen keskustelutilaisuuteen.

Huhtikuu

Huhtikuun alussa järjestettiin Strasbourgissa ADI-ROM-komitean 11. kokous, jossa jäsenmaiden edustajat kertoivat kuulumisia romaniasioista.

Työryhmissä keskusteltiin muun muassa eriytetystä opetuksesta ja romani-vastaisuudesta. Lisäksi valmisteltiin Euroopan neuvoston uutta Roma & Travellers -toimintaohjelmaa vuosille 2026–2030.

Oulun kansainvälisen romanipäivän 8.4. tapahtuma oli mukana Euroopan neuvoston jäsenmaiden yhteisessä teemakuukauden kalenterissa.

Huhtikuussa vastattiin yhdessä Opetushallituksen kanssa kirjalliseen kysymykseen hallituksen toimista romanikielen edistämiseksi. Lisäksi osallistuttiin STM:n tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman 2026–2029 valmisteluun.

Toukokuu

21.5. järjestettiin Teamsissa infotilaisuus Suomi ja eurooppalainen romanipolitiikka, johon osallistui noin 20 aiheesta kiinnostunutta. Tilaisuudessa esiteltiin Etjin ja Euroopan neuvoston työtä romaniasioiden parissa.

Elokuu

2.8. järjestettiin Hietaniemen hautausmaalla romanien kansanmurhan muistotilaisuus. Tilaisuuden järjestivät Suomen Romaniyhdistys ry, Reservin ratsastajat ry ja Holokaustin uhrien muisto ry.

Syyskuu

5.9. järjestettiin Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimivan romanikielen lautakunnan aloitteesta tapaaminen opetusministeri Anders Adlercreutzin kanssa. Tapaamisen aiheina olivat huoli romanikielen elvytyksestä, opetuksen järjestämisestä ja aseman vahvistamisesta.

Asiantuntijaryhmät, ohjausryhmät ja verkostot

Vuonna 2025 Romaniasiaian neuvottelukunta osallistui useisiin asiantuntijaryhmiin ja verkostoihin, kuten:

VNK: Syrjinnän seurannan asiantuntijaryhmä

Opetushallitus: Romanien koulutusta tukeva ohjausryhmä

Diak: Romako korkeakoulutukseen -hanke, ohjausryhmä

THL: Aktiivinen toimijuus -hanke, ohjausryhmä
Valtioneuvoston lasten ja nuorten yhdenvertaisuusverkosto

Romaniasiaian neuvottelukunta 2023–2025 (päivitetty 9/2025)

Puheenjohtaja: Aki Lindén,
kansanedustaja
Varapuheenjohtaja: Tino Varjola,
pastori

Jäsenet:

Sini Keinonen, erityisasiantuntija, OKM
Katja Pehrman, ulkoasiainneuvos, UM
Aino Salmi, johtava asiantuntija, SM
Tapani Kojonsaari, neuvotteleva virkamies, TEM
Taina Riski, neuvotteleva virkamies, STM
Matleena Haapala,
lainsäädäntöneuvos, YM
Irja Seilola, opetusneuvos, OPH
Mertsi Ärling, asiantuntija, OPH
Maria Salenius, erityisasiantuntija,
Suomen Kuntaliitto
Ossi Blomerus, Itä-Suomen alueellinen

RONK

Armas Hagert, Lounais-Suomen alueellinen RONK
Taito Lehmusta, Etelä-Suomen alueellinen RONK
Ramona Grönstrand, Pohjois-Suomen alueellinen RONK
Dimitri Lindgren, koordinaattori, Suomen Romaniyhdistys ry
Janne Blomerus, hallituksen puheenjohtaja, Suomen Romanifoorumi ry

Pysyvät asiantuntijat:

Helena Valentin, suunnittelija, Itä-Suomen AVI
Malla Laiti, erikoissuunnittelija, Etelä-Suomen AVI
Katja Grenrot, erikoissuunnittelija, Lounais-Suomen AVI
Henry Lindgren, suunnittelija, Pohjois-Suomen AVI
Nada Al Omair, hankepäällikkö, OM
Anu Castaneda, tutkimuspäällikkö, THL
Måns Enqvist, poliisitarkastaja, Poliisihallitus
Tuula Åkerlund, romanikielen ja -kulttuurin asiantuntija

PUHUTAAN OSALLISUUDESTA

Vahvistetaan romanien osallisuutta yhteiskunnassa

Rakkavaha dielibosta
2025-2026

Lisätään ymmärrystä rasismista ja antigypsyismista (romanivastaisuudesta) ja tarjotaan työkaluja niiden tunnistamiseen ja vastustamiseen

Jaetaan tietoa romanipolitiikan rakenteista ja kannustetaan romaneja osallistumaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen

Kerrotaan romanipoliittisesta ohjelmasta ja kannustetaan romaneja ottamaan se omakseen

Hanketyöntekijä Ramona Schwartz, puh. 050 3821028, ramona.schwartz@suomenromaniyhdistys.fi

Hanketta hallinnoi sosiaali- ja terveysministeriö, hankepäällikkö Janette Grönfors, janette.gronfors@gov.fi. Osatoteuttaja on Suomen Romaniyhdistys ry.

Sosiaali- ja
terveysministeriö

SUOMEN ROMANIYHDISTYS RY
FINLÄND ROMANIGEN SÄMKEBA
FINLANDS ROMANIFÖRENING RY
THE FINNISH ROMA ASSOCIATION

Euroopan unionin
osarahioittama

TEKSTI Mertsii Ärling

Vohvelien voimamainen – Katja Mäntyniemen tarina

Kauhajoen keskustassa tuoksuu vohveli, mutta tiskin takaa löytyy paljon enemmän kuin herkullinen resepti. Katja Mäntyniemi on rakentanut unelmansa kahvilaksi, joka houkuttelee asiakkaita satojen kilometrien päästä, ja samalla hän on noussut paikallisen yhteisön ja kuntapolitiikan lämpimäksi kohtaajaksi.

Ammatti: Ompelija ja kahvilayrittäjä.

Erikoisinta mitä olen tehnyt: Varjoliito veneen perässä (englanniksi parasailing) oli hurja mutta turvallinen kokemus – auringon alla, noin sadan metrin korkeudessa veden yllä. Se tarjosi runsaasti jännitystä tällaiselle ei-äärilajeja harrastavalle kahvilanpitäjälle.

Tunnuslause: Päivä kerrallaan Jumalaan luottaen.

Hauska fakta: Minut läheisesti tuntevat tietävät, että juon vettä kuin se olisi kokista.

Mikä on sinun elämäsi vohveli – makea, suolainen vai molempia?
Ehdottomasti suolainen – rapuviettelys.

Katjan vohvelikahvilan makeita anteja, jotka olivat erityisesti haastattelijan mieleen.

Haaveesta Kauhajoen sydämeen

Katjan kahvilahaave syntyi jo nuorena. Hän näki itsensä tiskin takana tarjoilemassa leivonnaisia, jotka olivat täynnä makua ja tunnetta. Hän kuvitteli paikan, jonne asiakkaat tulisivat kiireettömästi ja jäisivät viihtymään. "Näin mielessäni valkoiset kahvikupit, lämpimän valaistuksen ja sen, että ihmiset juttelisivat pöydissään kuin kotonaan."

Vuodet kuluivat, ja unelma jäi taka-alalle. Tilojen löytäminen pienellä paikkakunnalla oli vaikeaa, ja arjen kiireet ja epäilykset veivät huomiota. Muutos tuli eräällä lomalla Turkin Ala- niassa, kun Katja sai eteensä suuren, kuohkean vohvelin tuoreilla hedelmillä ja hunajalla. "Siinä hetkessä jokin muuttui. Ajattelin, että jos en nyt aloita, jään ikuisesti miettimään, miltä se olisi tuntunut." Siitä hetkestä alkoi Katjan Vohvelikahvilan tarina.

Vohvelien salaisuus

Kahvilan sydän on vohveli, mutta ei mikään tahansa vohveli. Katja tekee ne alusta asti itse, laadukkaista lähialueen raaka-aineista ja reilulla kädellä täytettä käyttäen. "En koskaan tingi mausta. Jos joku syö pelkän vohvelin ilman täytteitä, sen pitää olla niin hyvää, että hän haluaa tulla uudestaan syömään – täytteillä tai ilman."

Reseptit ovat hioutuneet ajan myötä. "Olen testannut erilaisia jauhoja, voin ja sokerin suhteita ja miettinyt, miten saada paistopinnasta juuri sopivan rapsakka ja tekstuurin suussa sulavaksi. Matkalla on useampi vohveli lentänyt kiukunpuskassa lattialle, kun koostumus ei ole ollut oikea" Katja naurahtaa ja lisää: "Rasvassa se maku piilee – sanon sen pilke silmäkulmassa, mutta tarkoitan samalla joka sanaa."

Kilpailu, joka vahvisti uskoa

Koronavuosien keskellä Katja haki mukaan MTV3:n suosittuun Koko Suomi leipoo -ohjelmaan, jonka kuudetta kautta juonsi Anne Kukkohovi. Yli 500 hakijasta neljän tiukan karsintakierroksen jälkeen Katja oli yksi 12 loppukilpailijasta. Kilpailu kuvattiin idyllisessä Backbyn kartanon pihapiirissä Espoossa, missä leipomoteltta täyttyi kameravalon lämmöstä ja uunien kuumuudesta.

"Se tunne, kun sain kuulla päässeeni mukaan, oli uskomaton. Olin sama Katja, joka oli joskus haaveillut kahvilasta, mutta nyt minut nähtiin ennen kaikkea taitojeni kautta – ei vain taustani perusteella."

Ohjelmassa häntä kuvailtiin intohimoiseksi, sydämellä leipovaksi teki-

Katjan oma suosikkivohveli Rapuviettelys.

jäksi, joka yhdisti käytännönläheisen otteen ja lämpimän läsnäolon. "Opin ottamaan vastaan palautetta, ymmärtämään, miten leipomisen kemia käyttäytyy ulkoilmassa sekä työskentelemään paineen alla ja ennen kaikkea luottamaan siihen, mitä teen. Se rohkaisi tarttumaan kahvilaunelmaan entistä päättäväisemmin."

Kahvilan tiskin takaa kunnanvaltuuston pöytään – molemmissa Katja rakentaa yhteyksiä, luo luottamusta ja uskoo, että yhdessä voidaan saada aikaan enemmän."

Yrittäjäyys ja arjen realiteetit

Kun sopivat tilat löytyivät monien yhteensattumien summana Kauhajoen keskustasta, kaikki alkoi loksahdella paikoilleen. Avajaispäivänä 29.10.2021 Katja saapui aikaisin paikalle, valmisti taikinan ja asetteli täytteet esille. "Luu-lin, että ihmiset tulevat pikkuhiljaa päivän mittaan. Mutta jo ennen avajaisia ovelle alkoi muodostua melkoisen pitkä jono." Päivä oli yhtä aikaa riehakas ja epätodellinen. Illalla olin onnellinen ja väsynyt.

Yrittäjän arki ei kuitenkaan ole pelkkää juhlaa. "Ilman alueemme elinkeinoasiamies Carita Latikan apua en olisi selvinnyt alkuvaiheesta. Hän auttoi kaikessa aina lupien hakemisesta paperitöihin." Ystävät neuvoivat, mistä hankkia edulliset laitteet, ja kannustivat myös silloin, kun starttirahaa ei myönnetty. Unelman eteen on pitänyt tehdä paljon töitä mutta se on kannat-

tanut. "Rakastan kahvilaani, se on yksi lapsistani."

Asiakasvirrat vaihtelevat sesonkien mukaan. "Kesällä on vilkkaampaa, talvella rauhallisempaa. Se on opettanut, että yrittäjän täytyy elää rytmissä eikä hermostua hiljaisina kausina."

Kohtaamisen kulttuuri ja vaikuttaminen

Yrittäjän kahvilassa voisi olettaa taustakulttuurin olevan keskiössä, mutta Katja näkee asian toisin: "Myyn vohveleita, en kulttuuria. Teen tätä työtä yrittäjänä; Katjana ja mittatilaustyönä tehdyillä työvaatteilla. Kahvilani ydin on, että jokainen tuntee olevansa tervehdyttynä." Olen käydessä asiakkaita tervehditään lämpimästi, ja tiskin molemmin puolin syntyy luontevia keskusteluja. Katjan tapa kohdata on suora ja aito; hän katsoo silmiin, kuuntelee ja vastaa ja saa ihmiset tuntemaan, että heitä arvostetaan.

Katjan avoimuus rakentaa huomaamatta siltoja erilaisten kulttuurien ja ihmisten välille. "Monen kanssa otetaan yhteiskuvia, ja se tuntuu hyvältä. Silloin asiakas ei näkeä minut ihmisenä, jonka kanssa on jaettu hetki. Se muistuttaa ajasta, jolloin kohtaamiset olivat arvokkaita."

Tämä sama kohtaamisen filosofia näkyy myös politiikassa. Vaikka Katjalta ei ollut aiempaa kokemusta politiikasta, hän lähti Kristillisdemokraattien listalta kuntavaaleihin. "Muutkin puolueet kysyivät, mutta KD tuntui oikealta arvojen vuoksi. Minulla ei ole poliittista taustaa, mutta haluan tehdä konkreettista hyvää omalla paikkakunnalla. Yhdessä tekeminen on se, mikä minua motivoi."

Unelmat, jotka kulkevat mukana ja rohkeus saa liikkeelle

Katja on tyytyväinen siihen, missä on nyt, mutta tulevaisuus saa silti mielikuvituksen liikkeelle. Yksi mahdollinen uusi Katjan vohvelikahvilan paikka voisi olla Tampereella, jossa hänellä on valmiiksi hyvät verkostot. "Ajatus uudesta toimipisteestä kiehtoo. Mutta minulle riittää myös olla onnellinen tässä ja nyt. Unelmat kyllä kulkevat mukana ni kuin reseptivihko laukussa – ne voi ottaa esiin, kun aika on oikea."

Hän tietää, että jokainen iso askel vaatii rohkeutta. "Jos mietit omaa yritystä ja pelkää epäonnistumista, sanoisin: lähde silti liikkeelle. Tee päätös sydämellä ja ymmärryksellä. Älä anna pelon tappaa ideoita jo ennen kuin se saa edes mahdollisuuden. Kuulen korvissani äitini opetuksen: jos yhdessä asiassa epäonnistuu, toisessa onnistuu."

Yrittäjäyys ei ole pelkkää nousukiittoa – on hiljaisia päiviä ja epävarmuutta, mutta on myös niitä hetkiä, kun asiakas palaa hymyillen ja kiittää edellisestä kerrasta. "Juuri ne hetket muistuttavat, miksi kannattaa kokeilla. Ilman yritystä ei ole mahdollisuutta onnistua." ✱

Laavengo phersiba

Panjako puñhum
ta pappusko parno papaja
apo pharruno por prastana
porjata phuujaake peerena
doori pannaki pahuna.

– Seija Roth –

Sanaleikki

Vesikirppu
ja papan hanhi valkoinen
silkkisellä sillalla juoksentelevat
sillalta maahan muksahtavat
siellä vieläkin makoilevat.

TEKSTI Riikka Uljas-Bärman

Suomen, Viron ja Liettuan romaninuoret kohtasivat yhteisen leirinuotion äärellä

Amari kultura – meidän kulttuurimme: kolmen maan yhteisessä Erasmus+-hankkeessa sukellettiin taiteen ja perinteen maailmaan sekä avattiin silmiä erilaisuudelle.

"Halusimme taidehankkeen kautta tarjota nuorille mahdollisuuden kerata vanhaa romaniutta ja heijastaa sitä nykyiseen globaaliin nuorisokulttuuriin – unohtamatta sitä kaunista perintöä, jota kulttuurimme on ennen ollut", kertoo Suomen Romaniyhdistys ry:n nuorisotyön koordinaattori Dimitri Lindgren.

Erasmus+-ohjelmassa nuorten osallisuudella ja moninaisuudella on keskeinen rooli, ja juuri se oli Romaniyhdistyksen hankkeen johtotähtenä.

"Nuoret suunnittelivat ja toteuttivat kaikki taiteelliset esitykset itse. Ne yhdistyivät osaksi yleistä nuorisokulttuuria, jota myös romaninuoret elävät maissaan romaniudesta huolimatta. Samalla nuoret saivat kokemusta kansainvälisestä yhteistyöstä ja vahvistivat solidaarisuuttaan sekä valmiuksiaan olla osa suurempaa kokonaisuutta – eurooppalaisuutta", Lindgren kuvaa.

Taidetta, oppimista ja yhteinen festivaali

Hanketta suunniteltaessa Lindgren haaveili eri taiteenaloja sisältävistä taideleireistä. Tärkeänä osana oli myös keskustelu iäkkäämpien romaniyhteisöjen jäsenten kanssa siitä, millaista romanius ennen oli. Mitä musiikki, taide, koruperinne, kieli ja tapakulttuuri pitivät sisällään menneisyydessä?

Mukana hankkeessa olivat myös Viron ja Liettuan romaniyhdistykset, joiden vastuuhenkilöt olivat jo ennal-

ta tuttuja. Yhteinen projekti oli helppo käynnistää, sillä molemmipuolinen luottamus toisen osaamiseen oli ole-massa.

"Tiesin myös, että yhteisistä lähtö-kohdista huolimatta voisimme oppia toisiltamme paljon uutta ja kaventaa eri maiden romanien välisiä kuiluja", Lindgren toteaa.

Taideleirien ja hankkeen huipen-taneen RomaFest-festivaalin jälkeen nuoret kertoivat muuttuneensa avara-katseisemmiksi: erilaisuus on rikkaus, ei häpeä.

"Emme välttyneet virheiltä emmekä erimielisyyksiltä, mutta juuri se kasvat-ti. Meitä yhdisti romanius, ilo sekä halu tehdä ja oppia yhdessä. Surullista mut-totta, meitä yhdistivät myös syrjin-nän ja rasismien kokemukset", Lindgren kertoo.

Iloa ainutlaatuisuudesta

Hankkeen aikana sytytettiin oma leiri-nuotio, jonka äärellä Suomen, Viron ja Liettuan romaninuoret jakoivat koke-muksiaan.

"Taabor-sana tulee venäjältä ja tar-koittaa leiriä – sitä vanhaa romanien leirielämää. Kokemus oli ainutlaatuinen. RomaFestin järjestäminen oli ras-

kasta, mutta juhlan jälkeen ryhmänjoh-tajien kanssa halusimme, nauroimme ja itkimme ilosta. Olimme saaneet aikaan jotain kaunista ja erityistä."

Hankkeen koordinaattori Lindgren kertoo saaneensa jo tiedusteluja mah-dollisesta jatkosta, mikä kertoo sen on-nistumisesta ja osallistujien kokemasta merkityksellisyydestä. Eurooppalainen yhteistyö tuskin jää tähän:

"Sain hankkeesta uusia työkaluja, joiden avulla voin rakentaa nuorillem-me Euroopassa uusia mahdollisuuksia ja paremman tulevaisuuden."

Eurooppalaista yhteistyötä

Romaniyhdistys ry:n koordinoima Ama-ri kultura -hanke oli Erasmus+ -ohjel-masta rahoitettu kumppanuushanke. Mukana olivat liettualainen The Public Institution Roma Community Centre ja virolainen Euroopa Romade Foorum Eestis MTÜ. Hanke toteutettiin vuosina 2023–2024.

Mitä Erasmus+ ja solidaarisuusjoukot tarjoavat?

Erasmus+ -nuorisosalalla on tarjolla mo-nia mahdollisuuksia:

– Nuorisovaihdot, joissa nuoret suun-nittelevat kansainvälisen tapaamisen.

- Nuorisotyöntekijöiden liikkuvuus, jossa nuorten kanssa työskentelevät verkostoituvat ammatillisesti.
- Nuorten osallistumishankkeet, jotka lisäävät vaikuttamismahdollisuuksia.
- DiscoverEU, joka vie nuoria raide-matkalle ympäri Eurooppaa.
- Kumppanuushankkeet, sekä pieni-muotoiset että laajemmat, kehittävät nuorisosalaa ja tarjoavat tilaisuuksia kasvaa ja oppia yhdessä.

Euroopan solidaarisuusjoukot ko-koavat nuoret ja organisaatiot rakenta-maan tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. Solidaarisuusohjelmassa nuoret edis-tävät muutosta paikallisesti, ja vapaa-ehtoistoiminta vie heidät tekemään työ-tä yhteisön hyväksi.

Lisätietoa Erasmus+ ja Euroopan solidaarisuusjoukot -ohjelmista saa Opetushallituksesta. ❖

Lisätietoa Erasmus+ ja Euroopan solidaarisuusjoukot -ohjelmista

Muotinäytös, Simona – Liettuan osallistuja.

Christina, Liettuan ryhmänjohtaja tanssimassa tapahtumassa.

Heidi Ärling ja Kati Roth Naisten kulman naisten kanssa Roihuvuoren Kirsikkapuistossa japanilaisessa Hanamijuhlissa.

TEKSTI Aila Bollström **KUVAT** Romano Mission arkisto

Romano Mission Naisten Kulma tukemassa uusia alkujä

” Tarvitaan joku paikka, johon voi tulla, kun vapautuu vankilasta, tai missä voi olla vain. Paikka, josta voi saada ohjausta elämässä eteenpäin menemiseen”, kuvailee Romano Mission erityisasiantuntija Katriina Roth romaninaisten kokemuksia. Tällaisia paikkoja ovat Helsingin ja Oulun Naisten Kulma -tukipisteet, jotka tarjoavat romaninai- sille tukea myös valtakunnallisesti.

Toiminnan lähtökohtana on ajatus jokaisen ihmisarvosta – riippumatta taustasta tai elämäntilanteesta. Käytännössä

tämä näkyy kunnioittavana kohtaamisena ja rinnalla kulke- misena kohti rikoksetonta elämää.

Yhteistyötä ja luottamusta

Naisten Kulma tekee tiivistä yhteistyötä rikosseuraamus- laitoksen, vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen kanssa. Monet romaninaiset ohjautuvat mukaan jo vankeus- aikana toteutettavan VOIVA-kuntoutustoiminnan kautta. Toi-

Naisten kulmassa juhlittiin opinnoistaan valmistuneita naisia.

set suorittavat Naisten Kulmassa yhdyskuntapalvelua, koevapauteen liittyviä velvoitteita tai työkokeiluja.

"Luottamus rakentuu pienin askelin. Monilla naisilla on takanaan pitkiä ja raskaita kokemuksia, joten jokaisen polku suunnitellaan yksilöllisesti", Roth kertoo.

Arjen hallintaa ja osallisuutta

Naisten Kulman viikko-ohjelmaan kuuluu ryhmiä, joissa vahvistetaan arjen taitoja, tunnetyöskentelyä ja vanhemmuutta. Käytössä on oma Voiva-työkirja, jonka avulla käsitellään esimerkiksi päihteitä, taloutta ja arvoja. Yhdessä tekeminen – olipa kyse käsitöistä, askartelusta tai digitaidoista – tuo onnistumisen kokemuksia ja kasvattaa itsetuntoa.

Tässä työssä keskeinen hahmo on ollut Heidi Ärling, joka toimi pitkään Naisten Kulmassa ohjaajana ja kehittäjänä. Hän oli mukana luomassa toiminnan ydinsisältöjä ja toi mukanaan vahvan osaamisen erityisesti rikos-, päihde- ja syrjäytymisvaarassa elävien naisten tukemisessa. Heidi tunnettiin siitä, että hän osasi kohdata vaikeista taustoista tulevat naiset ilman ennakkoluuloja mutta samalla jämäkästi – niin, että turvallisuus ja luottamus kulkivat käsi kädessä.

"Rikoskierteen katkeaminen on pitkä prosessi. Mutta kun luottamus syntyy ja nainen saa kokea, että hänen äänensä kuuluu, muutos on mahdollinen", Ärling kiteyttää kokemuksiaan. Hänen työnsä vaikutus näkyy yhä monien asiakkaiden tarinoissa: moni kertoo muistavansa hetken, jolloin Heidi ensimmäisenä pysähtyi heidän rinnalleen rohkaisemaan ja avaamaan uusia näkymiä.

Uusia oppimisen mahdollisuuksia

Toiminta rakentuu yhdessä asiakkaiden kanssa. Romani-naiset ovat mukana suunnittelussa ja kokevat olevansa osa tiimiä. Tukea on tarjottu aina ensiapukoulutuksesta digikursseihin ja hätävaravalmennukseen. Moni on päässyt myös työkokeiluun tai opiskeluharjoitteluun – väylille, jotka vahvistavat osallisuutta ja avaavat ovia tulevaisuuteen.

Naisten Kulma uskoo, että jokainen nainen voi löytää voimansa uudelleen. Kun särkynyt hyväksyy oman kesken-eräisyytensä, voi rakentaa myös läheisten ja yhteisönsä tulevaisuutta. Heidi Ärlingin pitkäjänteinen työ on ollut tästä elävä esimerkki – hänen sekä Katriina Rothin rakentama luottamus ja käytännönläheinen tuki loivat perustaa sille, että muutos voi todella toteutua. ❖

Naistenkulmassa toteutetaan monenlaisia tukitoimintoja naisten voimaannuttamiseksi. Tällä kertaa kuvaaja pääsi tutustumaan naisten röijyjen ompelukerhon toimintaan.

“Älä ole zombi”

Mertsi Kuusisto yhdistää huumorin, työn ja kutsumuksen

Pohjanmaan lakeuksilta on noussut nimi, joka on saanut ihmiset pysähtymään arjen kiireen keskellä ja nauramaan ääneen. Mertsi Kuusiston somevideot leviävät vauhdilla TikTokissa, Instagramissa ja Facebookissa. Videoiden viehäytys ei ole vain sattuvissa imitaatioissa tai nokkelissa vitseissä, vaan siinä, että niiden tekijä on aito – yhtä vilpitön ja humoristinen niin kameran edessä kuin sen ulkopuolella.

– Ystävät kehottivat kokeilemaan. Ajattelin ensin, ettei se ole mun juttu. Mutta kun lähdin kokeilemaan, huomasin, että ehkä se onkin. Ja ilmeisesti se todella on, Kuusisto naurah-taa.

Huumori on voimavara

Kuusistolle huumori ei ole vain viihdettä, vaan elämäntapa.

– Elämä on kouluttanut niin paljon, ettei tästä selviä ilman pientä pilkettä silmäkulmassa. Se auttaa jaksamaan ja tuo iloa muillekin.

Sosiaalinen media on tuonut hänelle näkyvyyttä ja tuhansia seuraajia, mutta samalla myös vastuuta. Kritiikkiä tulee, mutta hän suhtautuu siihen tynnosti.

– Somessa on helppo sanoa mitä tahansa. Olen oppinut laskemaan kommentit arvoonsa. Useimmat ihmiset haluavat lopulta hyvää, ja joskus kriittinenkin palaute opettaa.

Yrittäjä omalla tiellä

Some ei ole ainoa areena. Kuusistolla on yrittäjäkokemusta autoliikkeestä ja kiinteistöhuollosta.

– Huomasin nopeasti, että yrittäjäyys on enemmän mun juttu. Se antaa mahdollisuuden tehdä asioita eri tavalla ja nähdä työn sekä työntekijän että työnantajan näkökulmasta.

Somen kautta hän on saanut myös asiakkaita ja näkyvyyttä. Nuorille yrittäjäydestä haaveileville hän kiteyttää neuvon:

– Muista, että tärkein tuote olet sinä itse. Jos et itse voi hyvin, se näkyy kaikessa. Huolehdi itsestäsi, niin yritysikin voi hyvin.

Nuorisopastorina läsnä nuorille

Kolmas osa Kuusiston arkea löytyy Kurikan seurakunnasta, jossa hän toimii nuorisopastorina. Hän kuvailee nuoria avoimiksi ja rehellisiksi – valmiiksi käsittelemään myös omia virheitään.

– On suuri etuoikeus saada tehdä työtä heidän kanssaan. Olen oppinut, ettei elämä ole mustavalkoista. Nuoret ovat opettaneet, että erilaiset polut voivat silti viedä oikeaan suuntaan.

Hän näkee nuorten suurimpana tarpeena ajan ja läsnäolon.

– Usein riittää, että istuu kymmenen minuuttia alas ja kysyy: mitä sulle kuuluu? Kiire ja koneet vievät meitä helposti, mutta nuori kaipaa aikuisen, joka pysähtyy.

Romani-identiteetti kantaa

Kuusisto kuuluu romanivähemmistöön, ja identiteetillä on hänelle suuri merki-

Huumorilla höystetty pohjaalanen asuvalinta; Jussipaita, kumisaappaat ja puukko.

tys. Oman romanikielentaitonsa hän arvioi vaatimattomaksi, mutta painottaa uusien sukupolvien kielenoppimista.

– Kieli on iso osa identiteettiä. Itse harmittelen, etten osaa paremmin. Mutta on hienoa, että esimerkiksi Lakeuden romanit ovat tuoneet kieltä kouluihin kerhotoiminnan kautta. Omien lasteni kautta näen, että kiinnostus kieleen on nousussa.

Elämä on suoraa lähetystä

Haastattelun lopuksi Kuusisto palaa viestiinsä, joka kiteyttää hänen elämänsä asenteensa.

– Olen puhunut nuorillekin tästä ja sanon sen nyt myös Latzo Diivoksen lukijoille: älä ole zombi. Älä kulje elämässä niin kuin kuollut, vaan uskalla elää!

Hänen sanomansa on yksinkertainen, mutta syvä:

– Elämä on lahja. Se ei ole kerraaliharjoitus, vaan suoraa lähetystä. Siksi meidän pitää nauttia siitä, katsoa eteenpäin ja pysähtyä tähän hetkeen.

Kuusiston ilo ja lämpö eivät jää videoihin. Ne kuuluvat hänen naurusaan, tavassaan kohdata ja siinä jäljessä, jonka hän haluaa jättää.

– Haluan, että minusta jäisi jälki tähän aikaan – sellainen, joka puhuu vielä silloinkin, kun en ole itse läsnä. ❖

Mertsi Kuusisto on taitava laulaja ja kuoronjohtaja.

Opetusneuvos Maija Tenojoen muistolle

Kesäkoulu Maija Tenojoki. Kuva Ossi Blomerus.

Saimme koskettavan suruviestin 19.5. 2015: opetusneuvos, Itä-Karjalan kansanopiston rehtori Maija Tenojoki oli menehtynyt äkilliseen sairauteen.

Maija Tenojoki johti Itä-Karjalan kansanopistoa 53 vuoden ajan. Noihin vuosiin mahtui monenlaisia aikoja, joiden läpi hän luotsasi opistoa menestyksellä ja kehitti sitä jatkuvasti. Hän teki työtä koko persoonallaan – sen huomaisivat kaikki, jotka tapasivat hänet.

Opetushallitus teki yhteistyötä Itä-Karjalan kansanopiston kanssa romanikielen kesäkoulujen merkeissä noin kahdenkymmenen vuoden ajan. Lukuisat kurssilaiset saivat kokea Maijan vieraanvaraisuuden ja aurinkoisen ystävällisyyden. Tunsimme itsemme

aina tervetulleiksi. Maijalla oli meile aina aikaa: hän toivotti kurssilaiset lämpimästi tervetulleiksi, osallistui iltanuotioihin ja oli mukana kesäkoulun päätösjuhlissa joka vuosi.

Elämäntyönsä kautta opetusneuvos Maija Tenojoki oli yksi aktiivisista romanikielen tukijoista ja elvyttäjistä. Hän mahdollisti monille romaneille muistorikkaita hetkiä romanikielen parissa. Yhteistyö rehtori Maijan kanssa oli sujuvaa, ja käytännön järjestelyistä oli helppo sopia – niitä vaadittiin onnistuneen kesäkoulun toteuttamiseksi.

Pitkän uransa aikana Maija Tenojoki ehti olla mukana monessa. Hänen saamansa arvonimet, ansiomerkit ja muut huomionosoitukset kertovat tästä:

- Suomen Leijonan Ritarikunnan ansioristi
- Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan ritarimerkki
- Pyhän Karitsan Ritarikunnan komentajamerkki
- Savonlinnan kaupungin Savonlinnamitali
- Itä-Suomen alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan *Hyvä työ – Tšiňko butti* -kunniakirja

Mennyttä kiittollisuudella muistaen ja opetusneuvos Maija Tenojoen muistoa kunnioittaen,

Opetushallituksen väki ja
Leena Nissilä

Iso persoona, vaikuttava musiikin ja sanoitusten luoja – Kyösti Rothin muistolle

Kyösti Roth
(2.1.1954, Helsinki – 22.10.2025)

oli säveltäjä, sanoittaja, sovittaja ja muusikko, joka kulki rohkeasti iskelmän, hengellisen musiikin ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen risteyskohdissa. Hän aloitti muusikon uransa poikkeuksellisen varhain – ensin säestäjänä jo teini-iässä ja ravintolamuusikkona 15-vuotiaana – ja jatkoi siitä kohti pitkää, monipuolista elämäntyötä. Hänen varhaisvuosiinsa mahtui myös Keuruulla lastenkodissa kasvamisen kokemus; siitä versoi syvä herkkyyks kohdata ihmisiä sekä halu tehdä musiikkia, joka ei jätä kuulijaa yksin.

1970-luvulta alkaen Kyösti Roth toimi airueena, kun hengellinen romanimusiikki löysi oman äänensä – ja monen mielestä hän oli se, joka auttoi luomaan sen. Freidiba Boodos (perustettu 1977) ankkuroi uudenlaisen soundin, jossa romaniyhteisön tarinat ja hengellinen sanoma kohtasivat laajemman iskelmäestetiikan moniäänisesti stemmoissa. Rothin vaikutus ”*kuuluu ja näkyy edelleen*” suomalaisessa romanigospelissa: ei vain levytyksissä, vaan siinä, miten hän avasi tilaa uusille tekijöille ja työllisti sekä mentoroi romaneja musiikin ammattilaisiksi. Se on perintö, joka soi niin kirkkoissa, saleissa kuin olohuoneissakin.

1990-luvulla Roth nousi koko kansan tietoisuuteen Pelimannet-duossa (Erno Enrothin kanssa). Duo voitti MT-

V:n Syksyn Sävel -kilpailun kahdesti vuosina 1993 ja 1995. Voittokappaleet olivat Rothin säveltämät Amore ja Jambo Samba – jälkimmäinen esitettiin yhdessä serkun Benjan (Jean Benjamin Roth) kanssa. Menestyksen vuosina Pelimannet teki jopa noin 250 keikkaa vuodessa, ja Rothin kynästä syntyi valtava määrä uusia sävelmiä.

Rothin musiikillinen kädenjälki oli harvinaisen laaja: hänen säveltämiään, sanoittamia ja sovittamia kappaleita on levytetty yli 2000, ja kuinka paljon löytyykään vielä pöytälaatikosta, jotka eivät vielä koskaan ole nähneet päivänvaloa. Hän oli mukana osaamisaikanaan yli 80 eri artistin levyillä. Myös yhtyeet olivat hänelle yhteisöjä: hengellinen lauluyhtye Freidiba Boodos ja romaninuorista koottu Tsiiben Jank ovat osa Rothin varhaisempaa jälkeä, kun taas Pelimannet teki hänestä koko kansan muusikon.

Musiikki oli Rothille sekä työ että elämänpituinen kutsumustehtävä. Hän ei tyytynyt pelkkään viihdyttämiseen, vaan halusi syventää kappaleiden sanomaa ja kantaa vastuuta heikoimmasa asemassa olevista – kappaleiden sanoitukset ovat sanoitusten syvyydeltä ihan omaa luokkaansa. Kun Itä-Euroopasta saapuneet romanikerjäläiset ilmestyivät Helsingin kaduille, Roth järjesti heille ruoka-apua ja työskenteli vuosikymmeniä myös nuorten parissa. Tässä kohtaa muusikko ja ihminen olivat yhtä: laulut olivat rukouksia ja puheenvuoroja ihmisarvon puolesta.

Rothin pitkä työ tunnustettiin valtion ylimääräisellä taiteilijaeläkkeellä vuonna 2021 – kaunis kumarrus tekijälle, jonka sävelistä ja sanoista oli tullut osa suomalaista äänimaisemaa tanssilavoilta kirkkosaleihin ja olohuoneisiin aina yksittäisiin kynneliin saakka. Lisäksi Romaniasiaain neuvottelukunta (RONK) myönsi Rothille Paarkiba-tunnustuksen vuonna 2011 hänen pitkäaikaisesta ja ansiokkaasta työstään romanien musiikkielämän ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Viimeisinä vuosinaan Roth jakoi avoimesti myös haurauttaan ja sairautensa todellisuutta. Silti hänen perintönsä ei ole luopumisen vaan toivon sävyttämä: tuhansissa kappaleissa ja lukemattomissa kohtaamisissa hän osoitti, että musiikki voi olla sekä lohtu että liike – voima, joka nostaa ja kokoaa.

Kyösti käytti näkyvyyttään ihmisten puolella. Kun keskusteltiin heikoimassa asemassa olevista, hän valitsi sanat ja teot, ei poseerauksia. Siksi hänen muistonsa resonoi nytkin paitsi musiikin ystävien, myös romanityötä tekevien ja koulutuspolkuja rakentavien keskuudessa: ääni, joka osasi iloita, mutta myös puuttua. Yleisradion muistoutuinen tiivistä sen yksinkertaisesti: muusikko, mutta myös humanitärisen työn tuntija.

Rothin panos näkyi myös koulutuksen kentällä – Hän toimi sillanrakentajana musiikin ja koulutuksen välillä. Opetushallituksen julkaisun *Katsaus aikuisten romanien koulutustautoihin* liitteessä hän on nimetty tiedonkeruun yhteistyöverkostoon (Etelä-Suomi) – konkreettinen osoitus siitä, miten hän toimi siltana hallinnon, yhteisöjen ja ruohonjuuritason välillä.

Kasvattajavaikutus on kirjattu myös OPH:n Latso Diives -lehtiin: muusikko Joni Enroth, kuten moni muu nuori aloitteleva laulaja kertovat aloittaneensa laulutunnit Kyösti Rothin sekä Erno Enrothin opissa teini-ikäisinä. Se on juuri sitä hiljaista pääomaa, jonka varaan uudet polut syntyvät.

Muistamme mestarin, joka teki hitien lisäksi tilaa nuorille, tuki yhteisöä ja auttoi meitä kaikkia kuulemaan paremmin. Kun tätä luet, ehkä jokin kertosäe käynnistyy päässä, kuten minulla; ”Jumala ei unohda sua koskaan” – tai ehkä muistat jonkun, jota hän rohkaisi. Se on Kyöstin perintö: sävelet ja sanat, jotka nostivat. Kiitos, Kyösti; tuttujen kesken Köpi. Jätit jäljen, joka soi ja puhuttelee.

Mertsi Ärling

Lasten nurkka – opitaan romanikieltä

Farabi, laave ta fanibi huupako divesta romani tšimbaha ta finitiko tšimbaha.
Kuvia, sanoja ja tapahtumia perheen päivästä romanikielellä ja suomeksi.

Tehtävä: Etsi tekstistä sanat ja käännä ne.

Romanikielelle Huivi – ..... Kengät – .....

Ulkona on kylmä – .....

Minä otan pois! – .....

Suomeksi Forsi – ..... Nutta – .....

Hyövuvehako tu? – .....

Tšu praal! – .....

Kuva kirjasta *Aka diives aro amengo tšeer* (Blomerus, Korpela, Roth & Korpela, 2024, s. 24).

ECRI: Romanilasten koulutus etenee – syrjintään ja proflointiin tarvitaan ripeitä toimia

Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) julkaisi tiistaina 28.10.2025 kuudennen Suomea koskevan maa-raporttinsa, joka hyväksyttiin 1.7.2025. Raportti arvioi Suomen yhdenvertaisuus- ja syrjinnänvastaisia toimia ja nostaa romaniosuudessa esiin koulutuksen edistysaskeleet, arjessa edelleen näkyvän syrjinnän sekä tarpeen palauttaa luottamus viranomaisiin.

Vähemmistöasema tunnustetaan, arki laahaa perässä.

ECRI muistuttaa, että romanit ovat yli 500 vuotta Suomessa elänyt kieli- ja kulttuurivähemmistö. Perustuslaki takaa oikeuden säilyttää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria, mutta kokemus on toinen: syrjintää esiintyy ravintoloissa ja muissa julkisissa tiloissa, etenkin silloin kun perinneasu paljastaa identiteetin. Komissio kehottaa viranomaisia puuttumaan rikkomuksiin, lisäämään tietoisuutta syrjinnän kiellosta ja varmistamaan, että oikeusturvakeinot ovat kaikkien saavutettavissa. Kouluissa tämä tarkoittaa selkeitä toimintamalleja, tukea ja tiedottamista – myös koulu-matkoilla ja vapaa-ajalla.

Koulutuspoluissa edistystä – rakenteet ratkaisevat pysyvyyden.

Romaniasian neuvottelukunta (RONK) koordinoi romanipolitiikkaa ja tukee viranomaisten ja romaniyhteisön yhteistyötä. Sen tuottama tieto työllisyydestä, hyvinvoinnista ja lasten oikeuksista on ollut merkittävää. ECRI kuitenkin huomauttaa, että RONK:n toiminta nojaa liiaksi yhteen pääsihteerin, ainoaan romaniasioihin täysipäiväisesti keskittyvään viranhaltijaan. Jotta Rompo 3 – romanipoliittinen ohjelma – muuttuisi

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

paperista käytännöksi, RONK ja Rompo 3 tarvitsevat pysyvät henkilöstö- ja taloudelliset resurssit.

Yhteinen tavoite: turvallinen, yhdenvertainen koulu jokaiselle lapselle.

ECRI:n viesti on kaksiosainen: romanilasten koulutuspolut etenevät, mutta ilman järjestelmällistä syrjintään puuttumista ja profloinnin lopettamista edistys jää hauraaksi. Kestävää muutosta syntyy, kun ratkaisut tehdään romaniyhteisön kanssa – ei heidän puolestaan. Raportti perustuu komission Suomen-vierailuun ja viranomaisten vastauksiin, ja se julkaistiin 28.10.2025. *

Lähde: ECRI, Suomea koskeva maa-raportti (6. kierros), hyväksytty 1.7.2025, julkaistu 28.10.2025.

Kuva Mertsi Ärling.

Mertsi Ärling aloitti viransijaisena Opetushallituksessa

Opetushallituksen varhaiskasvatuksen, koulutuksen ja osaamisen yksikössä aloitti viransijaisena 1.8.2025 Mertsi Ärling. Viransijaisuus on vuoden loppuun asti. Hän työskentelee yleisen osaamisen lisäksi asiantuntijana romanasioiden parissa ja toimii työparina opetusneuvos Irja Seilolalle.

Ärlingillä on laaja koulutustausta sekä työkokemus: useita YAMK-tutkintoja sosiaali- ja terveysalalta, johtamisesta ja etiikasta, pedagoginen ammatillinen opettaja (AmO) pätevyys sekä teologian kandidatin tutkinto. Työkokemuksista on kertynyt muun muassa Romano Missiosta, Diakonia-ammattikorkeakoulusta sekä useista valtakunnallisista hankkeista. Hän on erityisesti perehtynyt romanityhteisön osallisuuden, koulutuksen ja työllisyyden kysymyksiin – aiheisiin, jotka ovat myös yksikön työn keskiössä.

”On ilo päästä rakentamaan yhdessä sellaista tulevaisuutta, jossa koulutus, työllisyys ja romanikieli sekä -kulttuuri näkyvät vahvemmin varhaiskasvatuksessa ja koulutuksessa. Näen tässä tehtävässä paljon mahdollisuuksia vahvistaa ja kehittää aikaisempien työtä koko yhteisön ja yhteiskunnan hyväksi”, Ärling toteaa. ❖

Kuva Hankkeen arkisto.

Priima Butti! – silta työelämään

Priima Butti! on ESR+ -rahoitteinen romanihanke, jota toteutetaan 1.5.2025–31.3.2028 Keski-Suomen ELY-keskuksen tuella. Hankkeen vastuullisena hakijana toimii Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, kumppaneina Lakeuden Romanit ry sekä kuntien, oppilaitosten, työllisyysalueiden, seurakuntien, yritysten ja julkisten toimijoiden verkosto.

Tavoitteet

Priima Butti! keskittyy neljään pääasiaan:

- romanitautistaisten työllistymisen ja koulutukseen hakeutumisen tukeminen mentoroinnilla
- romanien osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden vahvistaminen
- kulttuurisensitiivisten ohjaus- ja neuvontapalvelujen kehittäminen
- romanikulttuuritietoisuuden lisääminen työnantajille ja viranomaisille.

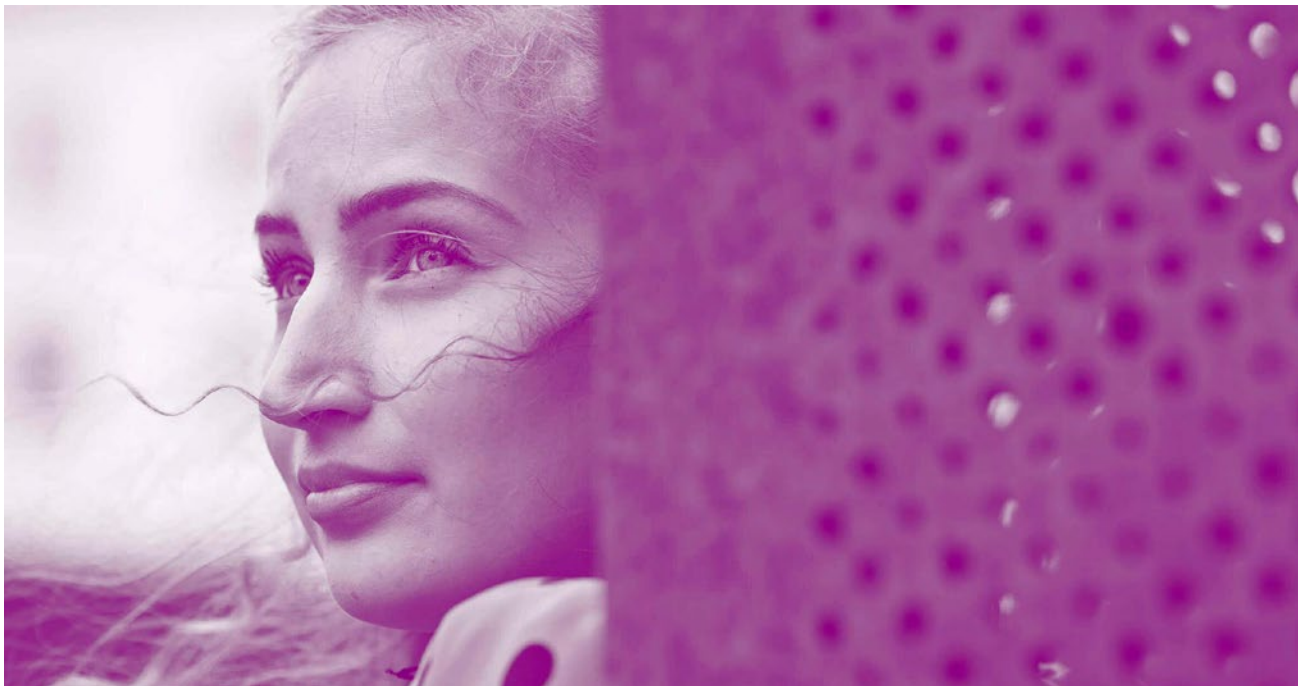
Yhdessä nimetty, yhdessä tehty

Nimi ”**Priima Butti**” – hyvä työ – syntyi leikittelevästi suomen ja romanikielen yhdistelmästä. Se kiteyttää hankkeen hengen: käytännönläheinen tekeminen, yhteisöllisyys ja myönteinen viesti.

Priima Butti! rakentuu aiempien kokemusten pohjalle. Vain vuotta aiemmin kariutunut hanke osoitti, että rahoitus yksin ei riitä. Tarvitaan luottamusta, yhteisiä arvoja ja toimivaa yhteistyötä. Nyt ne löytyivät – ja hyvä työ kantaa. ❖

Lisätietoa:

Wilma Kallio, hankevastaava
+358 50 386 4653 | etunimi.sukunimi@hyvaep.fi
Milaja Mäntyniemi, hanketyöntekijä
+358 40 636 7970 | etunimi.sukunimi@hyvaep.fi

Kuva Diakin arkisto.

Romako-hanke avaa ovia korkeakoulutukseen

Yhä useampi romani on kiinnostunut korkeakouluopinnoista – ja nyt heitä tuetaan matkalla kohti opintoja ja työelämää uudessa valtakunnallisessa hankkeessa.

Romako korkeakoulutukseen -hanke käynnistyi keväällä 2025. Sen tavoitteena on lisätä romanien osallisuutta korkeakoulutuksessa, vahvistaa opiskelijoiden kiinnostumista korkeakouluyhteisöihin ja parantaa harjoittelumahdollisuuksia esimerkiksi *Taustasta riippumatta* -työnantajapoolin avulla.

Hankkeen päätoteuttajana toimii Diakonia-ammattikorkeakoulu, ja osatoteuttajana Tampereen ammattikorkeakoulu. Kolmivuotinen hanke (1.3.2025–31.8.2027) jatkaa aiemman **Romako – askeleet huomiseen** -hankkeen työtä.

Projektipäällikkö **Mirjam Egipto** (Diak) näkee hankkeen käännekohtana:

– Romanien kiinnostus korkeakoulutusta kohtaan on nyt ennätyksellisen suurta. Puhutaan ensimmäisestä suuresta

”korkeakoulutuksen aallosta” suomalaisessa romaniväestössä.

Myös **Tanja Lindeman** (TAMK) korostaa hankkeen merkitystä:

– Nyt tarvitaan rakenteita, jotka takaavat kaikille yhdenvertaisen koulutuspolun.

Hanke tarjoaa romaniopiskelijoille yksilöohjausta, pääsykoevalmennusta ja vertaistukea. Samalla se kouluttaa korkeakoulujen henkilökuntaa huomioimaan romanitaustaiset opiskelijat entistä paremmin.

Tavoitteena on, että yhdenvertaisuus ei jää haaveeksi, vaan toteutuu korkeakoulujen arjessa – niin, että romanikieli ja -kulttuuri saavat tulevaisuudessa yhä vahvemman äänen myös akateemisissa yhteisöissä. ❖

Lisätietoa löytyy: www.romako diak.fi

Laave

Romani tšimb hin minsiba
– laave, so hambaha
duurane gaavenge.

– Seija Roth –

Sanoja

Romanikieli on muisto
– sanoja, joita lauletaan
kaukasiin kyliin.

Suomen romanien korkeakoulutuksen edistävät ja estävät tekijät – tekeillä oleva YAMK-tutkimus tukee Romako II:n työtä

Romako korkeakoulutukseen -hankkeen rinnalla etenee tekeillä oleva YAMK-opinnäytetyö ”Suomen romanien korkeakoulutuksen edistävät ja estävät tekijät”. Tutkimuksen tekijä on Mertsä Ärling, pitkän linjan asiantuntija, jolla on yli 15 vuoden kokemus romanien koulutuksen, työllisyyden, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä Diakissa, Romano Missiossa ja nykyisin Opetushallituksessa. Valmistuminen tavoitteena 2026.

Miksi tämä on uutinen?

Korkeakoulutus kiinnostaa romaneja enemmän kuin koskaan – ”ensimmäinen aalto” tarvitsee tuekseen tutkittua tietoa, jotta tuki ei jää irralliseksi teoksi. Ärlingin tutkimus jatkaa Romako II -kokemuksista ja vie toimivia käytäntöjä pysyviksi malleiksi.

Mitä tutkimus tekee?

- Kartoittaa kriittiset siirtymät: haku – valinta – orientaatio – opintojen alku.
- Haastattelee kolmea ryhmää: romanitaustaiset opiskelijat, romanitaustaiset valmistuneet sekä ohjaus- ja hanketoimijat (mm. Romako II, Diak, TAMK).
- Jäsentää ilmiötä Bourdieun kenttä- ja pääomateorialla (miten pääomat tunnistetaan ja muunnetaan eduiksi).
- Soveltaa episteemistä inklusiota: romaniyhteisöjen kokemustieto tunnustetaan päteväksi ja sitä käytetään ratkaisujen suuntaamiseen.

Aikataulu ja tuotokset

Aineistonkeruu etenee 2025–2026 Romako-toimien rinnalla, jotta välituloksia voidaan hyödyntää jo hankkeen aikana. Valmistuessaan (2026) työ julkaistaan YAMK-opinnäytetyönä, ja rinnalle tuotetaan tiiviit ”toimintakortit” opintopolun eri siirtymiin.

Kenelle hyötyä?

Korkeakouluille, jotka haluavat tehdä saavutettavuudesta arkea; hakijoille ja opiskelijoille, jotka tarvitsevat selkeän sisäänkäynnin ja vahvan alun; sekä kumppanityöntantajille, jotka voivat tarjota harjoittelumahdollisuuksia ja ensimmäisiä työkokemuksia.

Miten mukaan?

Romako kutsuu opiskelijoita, henkilöstöä ja kumppaneita mukaan. Ilmoittaudu haastatteluihin tai pyydä välituloksia käytäntöjen sparraukseen hankkeen kanavien kautta. Tavoite on selkeä: tehdä korkeakouluista tosiasiallisesti saavutettavia romaniväestölle – ei vain periaatteessa, vaan käytännössä. ✨

Romanikieli elää – ota käyttöön OPH:n oppimateriaalit!

”Opetushallituksen tuottamat romanikielen oppimateriaalit on tehty opettajille ja oppijoille – perusopetuksen tunneille, kerhoihin ja kotiharjoitteluun. Materiaalit kehittävät sekä suullista että kirjallista ilmaisua, ja tehtävät voi tulostaa oppilaiden käyttöön. Helppoa, käytännöllistä ja laadukasta – yhdessä kielten puolesta.

Lisätietoja ja materiaalipankin löydät:

<https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/romanikieli>

Mitä saat?

- Monipuoliset harjoitukset puhumiseen, kuunteluun, lukemiseen ja kirjoittamiseen
- Selkeät opettajan ohjeet ja tulostettavat tehtävät
- Materiaalit, jotka sopivat eri tasoille ja ryhmille

Tilaa nyt ja vahvistetaan romanikieli näkyväksi joka päivä. 📖 [oph.fi/verkkokauppa](https://www.oph.fi/verkkokauppa)

Romano-hanke tukee romaninuria Pohjois-Pohjanmaalla

Romano – osallisena yhdessä -hanke (2025–2028) vahvistaa Pohjois-Pohjanmaan romaninuorten (15–29 v.) hyvinvointia, koulutus- ja työelämäpolkuja sekä osallisuutta. Tavoitteina ovat psykososiaalinen tuki nuorille ja perheille, saavutettavan harrastustoiminnan kehittäminen sekä rasmin vastainen vaikuttamistyö. Hanke toteutetaan Oulun ammattikorkeakoulun ja Nuorten Ystävät ry:n yhteistyönä, rahoittajina Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, Oulun kaupunki ja EU.

Mentoriksi romaninuorelle

Mentorointi on hankkeen keskeinen toimintamuoto. Mentorina toimit luotettavana tukihenkilönä romaninuorelle: autat häntä löytämään vahvuuksiaan, rakentamaan tulevaisuutta ja etenemään kohti koulutusta ja työelämää.

Mentoriksi voi ryhtyä kuka tahansa täysi-ikäinen, joka haluaa sitoutua yhteisiin tapaamisiin. Mentorointi voi sisältää keskusteluja, yhdessä tekemistä tai työelämään tutustumista. Kaikki mentorit perehdytetään tehtävään ja heille järjestetään vertaistapaamisia.

Mentoriksi voi hakea. Mentoreille järjestetään aloitustilaisuus ti 18.11. klo 17–19 Oulussa.

Lisätietoja:

Sanna Wenström, projektipäällikkö
sanna.wenstrom@oamk.fi
 040 190 3494
oamk.fi/hankkeet/romano-osallisena-yhdessa

Laave

Romani tšimb hin stunniba
 - laave, so phennaha
 phirimen žiijenge.

– Seija Roth –

Sanoja

Romanikieli on hetki
 - sanoja, joita sanotaan
 avoimiin sydämiin.

VARJOT JA VALO – lyhytelokuva näyttää, miltä kasvu kahden maailman välissä tuntuu

Kotimainen kilpailu | Suomi 2025 | 22 min | Kieli: suomen romanikieli & suomi, tekstitetty suomeksi | Suositus: 10+

Latšo Diiveksen yleisölle tuttu teema – juurien ja tulevaisuuden välinen jännite – saa vahvan tulkinnan lyhytelokuvassa **Varjot ja valo** (Svalke ta Jang). Elokuva seuraa 17-vuotiaasta Melisaa, jota kiusataan koulussa. Ulkopuolisuuden ja turhautumisen keskellä äiti Carme avaa perheen arkistoa: kirjeitä ja valokuvia, jotka kertovat suvun reitistä, odotuksista ja sitkeydestä.

Arkiset tilanteet, muistot ja symboliset kohtaukset punoutuvat yhteen: perhejuhlan lämpö, kiusaamistilanteiden kylmyys ja sukupolvien välinen keskustelu, jossa Melisa oppii lukemaan oman tarinansa uudella tavalla. Lopulta hän löytää selkänöjan omista juuristaan – ja sanoittaa paikkansa maailmassa sekä romanina että suomalaisena.

”Varjot näyttävät haavat – valo näyttää arvon.”
– Varjot ja valo

Miksi tämä kannattaa nähdä?

- Kieli ja representaatio: Elokuva käyttää suomen romanikieltä yhdessä suomen kanssa – harvinaista, tärkeää ja taiteellisesti perusteltua.
- Nuoren ääni keskiöön: Melisan näkökulma tekee kiusaamisen ja osallisuuden kokemuksista samaistuttavia ilman selittelyä.
- Sillanrakennus koulun ja kodin välillä: Tarina näyttää, miten perheen tuki ja kulttuurinen perintö voivat kääntää kurssin koulupolulla.

Tekijät

- Alkuperäinen nimi: *Svalke ta Jang*
- Ohjaus & käsikirjoitus: Henry Lindgren
- Kuvaus & leikkaus: Jukka Marjusaari
- Musiikki: Maruska Lindeman
- Rooleissa: Monica Lindgren, Ailan Isberg, Diana Lindgren, Angela Lindgren, Maria Lindgren, Alvar Lindgren
- Tuotanto ja levitys: Henry Lindgren
– henkka1983@gmail.com

Näytökset:

<https://www.oulufilmfestival.fi/portfolios/varjot-ja-valo/>

Pikaopas katsojalle

Teemat: girl power, romanikulttuuri, tositarina, draama
Kesto: 22 min – toimii sekä koululuokille että festivaali ohjelmissa.

Suositusikä: 10+ (sisältö sopii hyvin yläkoulusta eteenpäin). Keskustelunavaaja: Kiusaaminen, kieli-identiteetti, kodin ja koulun yhteistyö, kulttuurinen ylpeys.

Vinkki kasvattajille: Elokuvan jälkeen 10–15 min keskustelukierros kolmella kysymyksellä:

1. Mitä ”valo” tarkoitti Melisalle?
2. Mitä uutta kirjeet paljastivat suvun historiasta?
3. Miten koulu voi tukea, kun joku kokee ulkopuolisuutta?

Latšo Diives julkaisee mielellään lukijoiden lyhyitä (max 800 merkkiä) katsomiskokemuksia tähän elokuvaan liittyen. Kirjoita meille merts@arling@oph.fi

Peiliin katsomisen aika

Paras romani ei ole näkymätön, vaan näkyvä – ja rohkea. On helppoa syyttää yhteiskuntaa syrjinnästä, mutta todellinen muutos alkaa vasta, kun uskallamme katsoa peiliin myös omassa yhteisössämme.

Kuvittele tilanne: istut rehtorin huoneessa, kahvi höyryää ja keskustelu kääntyy romaneihin. Sitten rehtori kysyy: *”Onko paras romani näkymätön romani?”*

Anteeksi mitä? Paras – kenen mielestä? Ja näkymätön – kenelle? Hetken teki mieli nauraa, sitten teki mieli itkeä. Lopulta vastasin: *”Tahdon olla ihminen, romani.”* En aio kulkea näkymättömyysviitta harteillani, en pyytää anteeksi olemassaoloani. Näkymättömyys ei ole suoja vaan kahle. Ja kahle köyhdyttää, ei vain romania itseään vaan koko yhteiskuntaa.

Silti on pakko myöntää, ettei kysymys tullut tyhjästä. Paperilla kaikilla on Suomessa samat oikeudet koulutukseen, mutta käytännössä romaniopiskelijan tie voi olla kuin vuoristovaellus ilman eväitä. Pahinta on, ettei vastassa aina ole pääväestön epäluulo, vaan joskus oma yhteisö, joka kuiskaa: *”Ei koulu ole sinua varten.”* Se on lause, joka tappaa unelmia enemmän kuin yksikään huono arvosana.

Työelämässä tilanne ei ole sen helpompia. Hakemus jää pöydälle, haastattelun hymy hyytyy nimen, etenkin sukunimen, kohdalla. Syrjintä ei aina huuda – joskus se kuiskaa: *”Ei nyt kuitenkaan.”* Mutta katsotaan hetki peiliin: syrjintä on todellista, mutta onko meillä itsellä aina halua sitoutua, tulla ajoissa, tehdä parhaamme? Jos emme kanna omaa osuutemme vastuusta, annamme vastustajille aseet käteen.

Ja kyllä, yhteisö itsekkin osaa olla melkoisen armoton. Meillä on taipumus draamaan, joskus ihan saippuaopperan mitalla. Mutta draaman lisäksi on toinenkin ilmiö – valtaa

pitävät saattavat sysätä syrjään niitä, jotka uskaltavat ajatella omilla aivoillaan. Minulla on tästä kokemusta. Jos et tanssi tuttua kuviota, saatat huomata olevasi väärällä puolella aitaa. Tämä tekee kipeää, mutta kertoo myös siitä, miten paljon pelkäämme uusia ajatuksia, tapaa tehdä toisella tavalla. Kulttuuri – kuten ei myöskään romanikieli – ei kuole ulkopuoliseen syrjintään, vaan siihen, jos emme päästä omiamme kasvamaan ja kehittämään sitä eteenpäin.

Siksi on hyvä muistaa, mistä voimamme oikeasti kumpuaa. Meillä on hyveitä, jotka voisivat olla koko romaniyhteisön sekä myös yhteiskunnan pelastusrengas. Kunnioitus, joka alkaa perheestä ja ulottuu ulos maailmaan. Ahkeruus, jonka jokainen romanikoti tiivistää lauseeseen: *”Ei Jumala laiskoja elätä.”* Tunneäly, joka osaa lukea ilmeistä ja eleistä sen, mitä sanat eivät kerro. Taide ja kulttuuri, jotka eivät ole koristetta vaan sydän. Kaupalliset taidot, jotka voisivat koulutuksen avulla kantaa pitkälle digimarkkinoista yritysjohtoon. Resilienssi, joka on pitänyt meidät elossa vuositokien syrjinnän ja vainojen keskellä. Ja yhteisöllisyys – ehkä tärkein niistä kaikista – kun yksi kaatuu, muut nostavat.

Se rehtorin kysymys jäi soimaan: *”Onko paras romani näkymätön romani?”* Ei ole. Paras romani ei piiloudu – ei itseltään, yhteisöltään eikä muilta. Paras romani näkyy, oppii, opettaa ja uskaltaa olla ylpeä siitä, kuka on. Näkymättömyys ei pelasta ketään. Näkyvyys on voimaa. Ja peilistä katsova romani on usein juuri se, jonka on ensin muututtava, jotta maailma muuttuu. ❀

Mertsi Ärling

– pohdintoja elämän, koulutuksen ja romanikulttuurin keskeltä.

Seuraava
lehti
ilmestyy
2026

SODISSA 1939 - 1945
KAATUNEIDEN JA MENEHTYNEIDEN ROMANIN MUISTOLLE
AROKHURRI BEREHHI 1939 - 1945
MUULE ROMANEELENGO MINSIBOSKE

Toivotamme
lukijoillemme
Hyvää Joulua!

Latšo Diives -lehden ilmaistilaus

Kirjeposti-
merkki

Nimi .....

Osoite .....

Postinumero .....

Postitoimipaikka .....

Osoitteenmuutoksen yhteydessä tulee mainita myös entinen osoite.

Opetushallitus
Romaniväestön
koulutus
PL 380
00531 Helsinki